

Idrottsprofilerad utbildning – i spåren av en avreglerad skola

GÖTHENBURG STUDIES IN EDUCATIONAL SCIENCES 355

Idrottsprofilerad utbildning – i spåren av en avreglerad skola

Magnus Ferry

GÖTEBORGS UNIVERSITET
ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS

© MAGNUS FERRY, 2014.
ISBN 978-91-7346-795-7 (tryckt)
ISBN 978-91-7346-795-7 (pdf)
ISSN 0436-1121

Akademisk avhandling i idrottsvetenskap, vid Institutionen för kost-
och idrottsvetenskap

Avhandlingen finns även i fulltext på:
<http://hdl.handle.net/2077/35788>

Prenumeration på serien eller beställningar av enskilda exemplar
skickas till: Acta Universitatis Gothoburgensis, Box 222, 405 30
Göteborg, eller till acta@ub.gu.se

Detta avhandlingsarbete är finansierat av Vetenskapsrådet samt
Nationella forskarskolan i idrottsvetenskap.

Foto: Eivor Ferry

Tryck: Kompendiet, Göteborg 2014

Title: In the wake of a deregulated school system – School sports in Sweden.

Language: Swedish with an English summary.

ISBN: 978-91-7346-795-7 (print)

ISBN: 978-91-7346-795-4 (pdf)

ISSN: 0436-1121

Keywords: Bourdieu, field of education, field of sport, neoliberal discourse, pupils, school sports, teachers

Abstract

This thesis aims to contribute to a deeper understanding of the Swedish school sports system, a system which has evolved since the beginning of the 1970s, the prevalence of which has increased significantly at all school levels since the mid-1990s and today attracts a large number of pupils and teachers.

Starting with the neoliberal discourse which has had a major impact on the development of the Swedish school system, and inspired by Pierre Bourdieu's theoretical framework, the reasons for the emergence of the school sports system and the reasons why schools chose to specialise in sport is described. Also examined are the pupils and teachers involved and the mechanics behind their participation.

Empirically, this thesis is based on registry data, telephone interviews with principals at schools offering school sports and questionnaires responses from pupils and teachers involved in school sports.

The results of the thesis suggest that the main reason school sports has become so common is closely connected to increased competition on the local school market; by offering school sports, schools have

found a possible way to attract more pupils. Furthermore, the results show that the social characteristics of pupils who have been selected or have chosen to participate in school sports differs from the national population of pupils and participants in sports clubs. This suggests that the available supply of school sports is better adapted to some pupils' social backgrounds and habitus. In relation to the teachers involved, the results show that other resources than what is normally required to become a teacher is valued in school sports. Instead of a teacher certificate, a coaching education and experiences in competitive sport is valued highly which suggests that this is recognised as symbolic capital for teachers in school sports.

In conclusion this thesis demonstrates that school sports is influenced by both the fields of education and sport, and that the increased supply of school sports has implications for both fields.

Förord

Det har nu gått närmare fem år sedan jag antogs som doktorand vid Göteborgs universitet vid den nationella forskarskolan i idrottsvetenskap (NFI) och anställdes vid Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm (GIH)¹. Tiden har gått fort och bestått av många resor till olika lärosäten runt om i Sverige och till diverse konferenser. Arbetet har ibland känts motigt och stundtals varit frustrerande, men de kunskaper och erfarenheter jag tar med mig från denna tid är ovärderliga och jag känner mig lyckligt lottad som haft möjligheten att få ägna mig åt detta projekt.

Avhandlingen är en idrottsvetenskaplig studie som genomförts inom ramen för den första idrottsvetenskapliga forskarskolan i Sverige och där min doktorandtjänst har finansierats av Vetenskapsrådet/ Utbildningsvetenskapliga kommittén: Nationella forskarskolan i idrottsvetenskap (NFI), Dnr 2008:5552. Deras stöd till forskarskolan har varit ovärderligt och möjliggjort en utveckling av forskningen inom denna relativt nya vetenskapsdisciplin.

Det är också några speciella personer som jag speciellt vill uttrycka min tacksamhet till:

Mina handledare Håkan Larsson och Jane Meckbach vid GIH som väglett mig genom detta projekt. Tack för ert stöd och stora engagemang i mina texter. Utan er hade det inte gått.

Alla som under årens lopp varit en del av PIF gruppens verksamhet vid GIH: Håkan, Jane, Karin, Susanne L, Erik, Åsa B, Birgitta, Matthis, Anna T, Gunnar, Gunn, Britta, Jenny S, Åsa L, Susanne J, Jonas, Lena, Anna E, Bea, Marie, Jenny K, Eva, Rickard, Bengt och Mange. Tack för alla goda diskussioner och kritiska granskningar av framlagda texter. Utan er hade tiden blivit mycket tråkigare och texterna inte lika genomarbetade.

Mina kollegor inom den idrottspedagogiska forskningsgruppen i Umeå: Josef, Cecilia, Peter, David, Helena, Annika, Inger E, Inger K, Anna A, Anna R, Thomas, Staffan, Tor, Johan, Malin, Kim och Mats. Tack för alla bra diskussioner, luncher på Rött och för att ni stöttat mig och låtit mig testa mina idéer och texter på er.

Alla doktorandkollegor inom NFI: Anna, Gunnar, Pernilla, Gabriella, Marie, Susanne, Jyri och Kalle. Som tillsammans med alla handledare och lärare utgjort denna första forskarskola.

Eva Olofsson, min tidigare kollega vid Umeå universitet som var den som ursprungligen gjorde mig intresserad av de idrottsprofilerade utbildningarna och uppmanade mig att söka den utlysta doktorandtjänsten. Tänk att det blev en avhandling på området.

Stefan Lund vid Linneuniversitetet, som delar mitt forskningsintresse för de idrottsprofilerade utbildningarna och som jag skrivit en av artiklarna med. Tack för samarbetet, hoppas det blir mer.

IKI vid Göteborgs universitet och GIH som stöttat mig ekonomiskt i samband med konferenser, kurser vid olika lärosäten och språkgranskningar.

De prefekter vid pedagogiska institutionen, Umeå universitet, som på olika sätt stöttat mig under doktorandtiden.

Per Nilsson och Jonas Linderöth för alla goda synpunkter vid slutseminariet.

Petra Ahnlund som korrekturläst mina referenser och alltid uppmuntrat mig i mitt arbete.

Sven, Fia och Ellen, som tillsammans med Bertil som tyvärr lämnat oss, hjälpt till som barnvakt alla de gånger det kört ihop sig. Tack från hela familjen.

Och inte minst min underbara familj Eivor, Ella och Linus. Det har varit skönt att veta att ni har funnits där hemma och väntat på mig när jag kommit hem från någon av mina resor eller långa arbetspass.

Umeå augusti 2014

Innehåll

FÖRORD	7
PROLOG	11
KAPITEL 1: INTRODUKTION	13
Idrottsprofilerad utbildning?	13
Den svenska idrottsrörelsen	15
Det svenska skolsystemet	16
En kultursociologisk ansats	18
Precisering av problemområdet	18
Syfte och frågeställningar	19
Artiklarna i avhandlingen	20
Avhandlingens upplägg	22
KAPITEL 2: BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING	23
Det svenska välfärdssamhällets utveckling	23
Det svenska skolsystemet utveckling	24
Den svenska idrottsmodellen	27
Idrott i skolan	29
Övriga inslag av idrott och fysisk aktivitet i skolan	32
Idrottsprofilerade utbildningar	35
Idrottsrörelsens samarbete med skolan	38
Sammanfattande kommentarer	39
KAPITEL 3: TEORETISKT RAMVERK	41
Om Bourdieu	41
Fält	43
Kapital	46
Habitus	50
Styrkor och svagheter	52

KAPITEL 4: METODOLOGISKA VAL OCH STUDIERNAS	
GENOMFÖRANDE	55
Avhandlingens empiriska material	57
Operationalisering av de teoretiska begreppen	60
Statistisk bearbetning och analys	64
Etiska överväganden	65
Validitet och reliabilitet	65
KAPITEL 5: SAMMANFATTNING AV ARTIKLARNA	69
I. School sport in Sweden: what is it, and how did it come to be?	69
II. School sports is the solution: what is the problem?	70
III. School sports pupils in Swedish upper secondary schools: selection based on what?	71
IV. Teachers in school sports: between the fields of education and sport?	72
KAPITEL 6: SLUTSATSER OCH DISKUSSION	73
De idrottsprofilerade utbildningarna, eleverna och lärarna	73
Implikationer	79
Avslutande kommentarer	83
KAPITEL 7: ENGLISH SUMMARY	87
REFERENSER	101
ARTIKLAR I-IV	119

Prolog

Min personliga bekantskap med idrottsprofilerade utbildningar inleddes redan när jag under högstadietiden i Umeå i stället för att läsa tyska eller franska som tillvalsämne, valde att läsa ämnet idrottsledarskap som då fanns på Bräntbergsskolan. Undervisningen hade ett brett innehåll av praktiskt utövande av olika idrotter och teoretiska inslag såsom idrotternas regler och taktik, fysiologi och idrottsskador, men hela tiden med ett tydligt fokus på ledarskapet i de olika idrotterna. Så här i efterhand kan ämnet ses som en föregångare till det som i dag kallas för idrottsprofil, något som den aktuella skolan i dag också erbjuder med en inriktning mot fotboll. När jag senare började arbeta som idrottslärare på en av Umeås större gymnasieskolor, fick jag möjligheten att också undervisa i ämnet specialidrott, där eleverna utövade allt ifrån ishockey, brottning, bowling, längdskidåkning till fotboll. Det möjligen unika med Umeås organisering av specialidrotten, var att det alltid var en kombination av idrottslärare och tränare involverade i elevernas undervisning. Idrottsläraren undervisade i regel en lektion i veckan med ett fokus på allmänna kunskaper inom idrottsfysiologi, idrottspsykologi, kost och träningslära, medan tränarna ansvarade för två pass inriktade på träning i elevernas egna idrotter. Betygsättningen i ämnet skedde gemensamt, med idrottsläraren som ytterst ansvarig.

När jag 2008 fick möjligheten att tillsammans med Eva Olofsson utvärdera ämnet specialidrott på uppdrag av Skolverket och Riksidrottsförbundet, trodde jag, kanske något naivt, att undervisning i specialidrott vanligtvis genomfördes enligt den beskrivna Umeåmodellen, men det visade sig ganska snart att så inte var fallet. I stället framkom att det snarare var i undantagsfall som idrottslärare var involverade i undervisningen i specialidrott och att antalet elever som

läste ämnet formligen hade exploderat och utgjorde närmare 10 procent av samtliga gymnasieelever.

Hur kan det komma sig att så många elever fick möjlighet att läsa ett ämne som skapades endast för elitidrottande elever? Hur kan det komma sig att det är så få idrottslärare involverade i undervisningen? Vad är det som driver skolor att satsa på att erbjuda undervisning och träning i tävlingsidrott? Har idrottsträningen som bedrivs under skoltid haft någon påverkan på idrottsrörelsen verksamhet? Det är detta mitt avhandlingsprojekt har handlat om.

Kapitel 1: Introduktion

Denna avhandling handlar om ett utfall av avregleringen av det svenska skolsystemet: utbudet av idrottsprofilerade utbildningar. Ett utbud som ökat markant både i gymnasieskolan och i grundskolan sedan mitten av 1990-talet och i dag lockar ett stort antal elever. Genom avhandlingen kommer jag att beskriva hur framväxten av idrottsprofilerade utbildningar kunnat ske och vad det är som gör att skolor väljer att erbjuda idrottsprofiler. Jag kommer även att belysa vilka eleverna och lärarna som deltar i verksamheten är. För att kunna förstå denna utveckling kommer också, med ett specifikt fokus på de senaste 30 åren, utvecklingen av det svenska skolsystemet och idrottsrörelsen behandlas i avhandlingen.

Idrottsprofilerad utbildning?

Allt sedan det moderna skolsystemets tillkomst under den första hälften av 1800-talet, har olika former av idrott och fysisk aktivitet förekommit i den svenska skolan. Längst, ungefär i 200 år men under olika namn och med lite skiftande syfte och utformning, har det ämne som idag benämns som idrott och hälsa funnits (se ex. Lundvall & Meckbach, 2003). Utbudet av idrott i skolan har däremot inte varit begränsat till idrottsämnet då det under olika tidpunkter också förekommit andra idrottsinslag och -aktiviteter såsom exempelvis idrottsdagar, fritt valt arbete och lokala idrottskurser. Som ett relativt nytt fenomen har också olika varianter av idrottsprofilerade utbildningar vuxit fram, med start under 1970-talet.

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

Olika inslag av fysiska aktiviteter och idrotter som erbjuds under skoldagen ryms inom begreppet idrottsprofilerad utbildning. I denna avhandling har jag därför valt att begränsa mig till att främst behandla den undervisning som bedrivs inom ämnet specialidrott på gymnasieskolan och inom idrottsprofiler på grundskolan. För gymnasieskolan innebär begränsningen att avhandlingen inte behandlar lokala kurser inom exempelvis bollsport eller gruppträning som förekom under perioden 1994 – 2011 eller de kurser som tillkommit efter införandet av GY-2011, exempelvis *Idrott och hälsa specialisering* samt *Fritid och friskvård*. För grundskolan har utbudet begränsats genom att endast behandla de idrottsprofiler som definieras som att ”Skolorna skall ha en uttalad idrottsprofilering och/eller speciella klasser med idrottsinriktning” (Eliasson, Ferry & Olofsson, 2012, s. 8). Definitionen innebär att en skolas utbud av idrott måste vara tydligt kommunicerat av skolan för att räknas som en profil. Begränsningen innebär att det allmänna utbudet av idrott och fysisk aktivitet som förekommer inom ramen för elevens val eller friluftsdagar inte behandlas i avhandlingen.

Ytterligare en begränsning som gjorts är att avhandlingen fokuserar på det utbud av idrottsprofilerade utbildningar, eller idrottsträning under skoldagen, som förekom före skolreformerna 2011. Detta av mer praktiska skäl då de två större projekt varigenom empirin insamlats genomfördes innan detta år. Innebörden av skolreformerna 2011 kommer dock att diskuteras i det avslutande kapitlet av avhandlingen.

Internationell utblick

Fenomenet med tävlingsidrott i skolans regi eller idrottsträning under skoldagen förekommer i många länder och kan i ett internationellt perspektiv sammanfattas under benämningen *school sport*, medan de olika varianterna av idrottsprofilerade utbildningar som förekommer samlas under benämningen *sport schools*.

Till de mer kända och omskrivna varianterna av *school sport* hör det amerikanska systemet där stora delar av ungdomarnas tävlings-

INTRODUKTION

idrottande organiseras genom och av elevernas skolor på high school- och collegenivå (ex. Annerstedt, 2008; Stokvis, 2009). Även det brittiska systemet med tävlingsidrott mellan och på privatskolor är vida känt och brukar också benämnas som den moderna tävlingsidrottens ursprung (ex. Horne, Lingard, Weiner & Forbes, 2011). Men tävlingsidrott i skolans regi förekommer även i de flesta andra västländer i någon form. I exempelvis Australien, Belgien, Finland, Kanada och Ryssland finns det sedan en tid tillbaka strategier för att åstadkomma en kombination av idrott och studier för elitidrottande gymnasieelever (ex. Metsä-Tokila, 2002; Radtke & Coalter, 2007). Det är däremot en stor variation i hur systemen är utformade i de olika länderna då utbildningssystemen och styrdokumenterna skiljer sig åt. I vissa länder är verksamheten en del av ett övergripande nationellt system för att kombinera elitidrott och studier, liknande det svenska systemet med Riksidrottsgymnasier, medan det i andra länder enbart förekommer lokala lösningar (Radtke & Coalter, 2007).

Specifika skolor eller utbildningar som är profilerade mot idrott, sport schools, förekommer också i flera länder. Radtke och Coalter (2007) beskriver i sin rapport att det förekommer idrottsskolor i någon form i Australien, Belgien, Finland, Frankrike, Italien och Kanada.

Den svenska idrottsrörelsen

Utöver den stora variationen i hur de idrottsprofilerade utbildningarna organiseras internationellt skiljer sig även utbildningssystemets inblandning i ungdomars tävlingsidrottande. I vissa länder utgör skolor en naturlig del av barns och ungdomars träning och tävling i idrott, vilket inte är fallet i Sverige där skolan inte i någon egentlig mening utgör en del av ungdomars tävlingsidrottande (förutom på skol-DM och -SM). I exempelvis Amerika utgör utbildningssystemet däremot en viktig del av idrottsrörelsen, och ansvarar för delar av ungdomars idrottande genom anordnandet av idrottsaktiviteter efter skoltid

(extracurricular activities), idrottstävlingar mellan elever på skolorna (intra-school competitions) och mellan skolor (inter-school/inter-scholastic competitions) (Pot & von Hilvoorde, 2013; Stokvis, 2009). Detta till skillnad mot i Sverige där ansvaret för barns och ungdomars idrottande i stället är delat mellan idrottsrörelsen och skolan, en uppdelning som av vissa benämns som den svenska eller skandinaviska idrottsmodellen (se ex. Bairner, 2010; Seippel, Ibsen & Norberg, 2010; Österlind & Wright, 2012). Enligt denna modell ansvarar idrottsrörelsens föreningar för träningen och tävlandet på fritiden och skolorna för alla elevers utbildning i det obligatoriska ämnet idrott och hälsa under skoldagen. Den traditionella modellen har dock under senare år utmanats och utvecklats. Detta framgår bland annat genom att idrottsföreningarna i allt större utsträckning utmanats av olika kommersiella fitness- och gymföretag och det ökade utbudet av aktörer utanför idrottsrörelsen som erbjuder fysiska aktiviteter i olika former (Redelius, 2013; Steen-Johnsen & Lund Kirkegaard, 2010), men också av det ökade utbudet av idrott och fysisk aktivitet i skolan (Lund, 2010; Olofsson, 2007).

Det svenska skolsystemet

I likhet med utvecklingen i stora delar av västvärlden har det svenska samhället genomgått stora förändringar under de senaste 30 – 40 åren; en utveckling som i grunden har förändrat förutsättningarna och reglerna för utformningen av områden såsom sjukvård, äldreomsorg, barnomsorg och skola (Blomqvist, 2004). Speciellt har perioden från starten av 1980-talet fram till idag inneburit stora förändringar och antalet genomförda reformer har varit många och stora (Lundahl, Erixon Arreman, Holm och Lundström, 2013). Pådrivande i förändringarna av välfärdssamhället har den i västvärlden dominerande neoliberal diskurs varit, en diskurs som har sin bakgrund inom en politisk och ekonomisk åskådning som utgår från den klassiska liberal-

INTRODUKTION

ismens tankar om det ekonomiska och sociala livets utveckling utan statsingripanden (Apple, 2001). Till den neoliberal diskursen räknas de reformer som medför att välfärdstjänster marknadsanpassas och att konkurrensen ökar medan den statliga regleringen minskar (Apple, 2001). Detta har i västvärlden tagit sig uttryck genom att ansvar decentraliserats, att konkurrensutsättning och marknadsanpassning ökat och att valfrihet hos konsumenterna (medborgarna) ökat (Blomqvist, 2004; Lundgren, 2006).

Det kan konstateras att skolan har påverkats mycket av denna förändring och Apple (2001) menar att den globala trenden är att skolsystemen över stora delar av västvärlden har decentraliserats, marknadsanpassats och konkurrensutsatts under 1990-talet. För den svenska skolan har förändringarna varit extremt stora, kanske till och med större än i många andra länder. Bland annat Daun (2006), von Greiff (2009) och Lundahl et al. (2013) beskriver förändringarna av det svenska skolsystemet som att det gått från att ha varit det mest centraliserade till att bli det mest decentraliserade skolsystemet i väst. Den decentralisering av skolsystemet som genomförts har inneburit att den svenska skolan genom en rad reformer bland annat kommunaliserats, ökat valfriheten för elever och föräldrar samt inneburit att fristående skolor vuxit fram (Lindensjö & Lundgren, 2000; Lundgren, 2006).

Förändringarna av det svenska skolsystemet har gradvis medfört att den svenska skolan i likhet med många andra länder har marknadsanpassats vilket har resulterat i en ökad konkurrenssituation på skolmarknaden (ex. Ball, Goodson, & Maguire, 2007; Johnsson & Lundgren, 2010). En följd av denna utveckling är att det skapats lokala kvasi-marknader där skolorna kämpar om elevernas intressen (Bunar, 2009; Lund, 2008; Lundahl, 2002) och därför börjat profilera sig mot olika specialområden för att därigenom öka sin marknadskraft och locka fler elever (Forsberg, 2010; Palme, 2008). I spåren av denna utveckling har

bland annat idrott vuxit fram som ett populärt profilområde (Annerstedt, 2008; Lund, 2014).

En kultursociologisk ansats

Avhandlingens teoretiska utgångspunkter är inspirerade av den franske kultursociologen Pierre Bourdieus texter och teorier. Valet av inspirationskälla är grundat på tidigare forskning, både internationell (ex. Cushion, Armour, & Jones, 2003; Pang, Macdonald, & Hay, 2013; Thorpe, 2009) och nationell (ex. Backman, 2010; Engström, 1999, 2010; Larsson, 2008; Larsson, 2009; Löfgren, 2001; Nilsson, 1993 för att nämna några), som visat att teorierna och de ingående nyckelbegreppen *fält*, *kapital* och *habitus* är användbara för att öka förståelsen för relationen mellan sociala strukturer och praktiken.

Fältbegreppet kommer i avhandlingen främst till uttryck i relation till diskussioner av det som Peterson (2007, 2008, 2009) benämner som korsandet av de sociala fälten idrott och skola, en diskussion som med utgångspunkter i Bourdieus fältbegrepp belyser vad som händer när en verksamhet som är skapad och uppbyggd inom ett socialt fält (idrott) överförs till ett annat (skolan).

Kapitalbegreppet används i analyser och diskussioner av vilka tillgångar elever och lärare tar med sig till de idrottsprofilerade utbildningarna.

Avslutningsvis kommer habitusbegreppet till användning i analyser av och diskussioner om de deltagande elevernas och lärarnas bakgrunder.

Precisering av problemområdet

Skälen till att erbjuda idrottsträning och idrottsprofilerade utbildningar i den svenska skolan har haft skiftande karaktär under årens lopp. Vid starten av försöksverksamheten med idrottsprogram på gymnasiet

INTRODUKTION

1972, var målsättningen att främja den internationella konkurrenskraften i idrott (fler guldmedaljer) samt att underlätta elitidrottarnas övergång till ett civilt liv efter avslutad idrottskarriär (socialt ansvar). Under andra perioder, framförallt när samhällsdebatten om svenskarnas ökade kroppsvikt var som starkast, betonades i stället hälsodimensionen (folkhälsa). I takt med att idrotten professionaliserats och allt fler har kunnat leva på sitt idrottsutövande har även denna dimension lyfts fram (idrottsyrket) och under senare år när elevernas valmöjligheter ökat har deras intressen tillgodosetts genom lokala kurser med idrottsinriktning (idrottsintresse).

Frågan är vilka av dessa skäl som haft någon varaktig effekt och betydelse för samhället i stort. Har de idrottsprofilerade utbildningarna resulterat i bättre resultat och underlättat elevernas dubbla karriärer? Har utbudet haft någon effekt på folkhälsan? Har eleverna fått de kunskaper som behövs för att klara idrottsyrket och fortsätta med att utöva idrott? Vilka skäl är det som i dag legitimerar de idrottsprofilerade utbildningarna? Frågorna är många och stora. Alltför stora och komplexa för att alla ska kunna belysas genom denna avhandling.

Syfte och frågeställningar

Avhandlingen syftar till att bidra med en djupare förståelse av det svenska systemet med idrottsprofilerade utbildningar. Mer precist är syftet med avhandlingen att beskriva och analysera framväxten och utformningen av det svenska systemet med idrottsprofilerade utbildningar samt belysa vilken betydelse dessa har för svenska skolor.

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

De frågeställningar som varit vägledande för arbetet och som jag genom avhandlingen vill kunna besvara är:

1. Vad kännetecknar det svenska systemet med idrottsprofilerade utbildningar och vad är det som har möjliggjort att systemet kunnat utvecklas?
2. Vilken betydelse har de idrottsprofilerade utbildningarna för skolorna och vilket värde tillerkänns de?
3. Vilka är eleverna som deltar i de idrottsprofilerade utbildningarna och hur matchar deras bakgrund de skilda organisatoriska förutsättningar som råder?
4. Vilka är lärarna i de idrottsprofilerade utbildningarna och vilka tillgångar har de som möjliggjort deras tillträde till tjänsterna?

Artiklarna i avhandlingen

För att kunna uppnå syftet med avhandlingen och besvara de fyra frågeställningarna har inom ramen för avhandlingen fyra artiklar skrivits.

Artikel I; *School sport in Sweden: what is it, and how did it come to be?*, fokuserar på avhandlingens första frågeställning och behandlar utvecklingen av det svenska systemet med idrottsprofilerade utbildningar. Utvecklingen beskrivs och analyseras i relation till förändringar av det svenska skolsystemet och de neoliberala strömningarna i samhället. Syftet med artikeln har varit att presentera och tydliggöra det svenska systemet med idrottsprofiler för en internationell publik, dels för att öka kunskaperna om det svenska systemet, dels för att lyfta några frågor som de övriga artiklarna i avhandlingen behandlar.

INTRODUKTION

Artikel II; *School sports is the solution: what is the problem?*, fokuserar på avhandlingens andra frågeställning och behandlar vilken funktion och vilket värde de idrottsprofilerade utbildningarna tillskrivs av skolor. Empiriskt bygger artikeln på telefonintervjuer med 50 skolledare och resultatet analyseras och diskuteras i relation till Bourdieus begrepp ekonomiskt, kulturellt och socialt kapital.

Artikel III; *School sports pupils in Swedish upper secondary schools: selection based on what?*, fokuserar på avhandlingens tredje frågeställning och belyser vilken bakgrund de elever som fått tillträde till eller valt att delta i de idrottsprofilerade utbildningarna på gymnasiet har. Inledningsvis belyses och analyseras i artikeln de organisatoriska förutsättningarna för de idrottsprofilerade utbildningarna. Utifrån 677 elevers enkätsvar, analyseras och diskuteras därefter elevernas bakgrund avseende deras innehav av utbildningskapital och idrottskapital i relation till gymnasieskolans och idrottsrörelsens utformning.

Artikel IV; *Teachers in school sports: between the field of education and sport?*, fokuserar på avhandlingens fjärde frågeställning och behandlar vilken bakgrund och kompetens de som undervisar i de idrottsprofilerade utbildningarna på gymnasiet har. Empiriskt bygger artikeln på 109 enkätsvar från lärare som undervisar i specialidrott och utfallet analyseras och diskuteras i relation till de formella krav som ställs på lärare. Med utgångspunkt i Bourdieus begrepp symboliskt kapital redogör artikeln för vad som tillerkänns värde för lärare i specialidrott.

Avhandlingens upplägg

Avhandlingen inleddes med en introduktion och kontextualisering av problemområdet, vilket mynnade ut i en formulering av avhandlingens syfte och frågeställningar. Detta inledande kapitel följs av en beskrivning av de förutsättningar som råder för den svenska idrottsmodellen och skolsystemet, följt av en historisk beskrivning av utvecklingen av idrottsämnet och idrottsprofilerade utbildningar. Delar av detta innehåll, men i sammanfattad form, återges också i avhandlingens första artikel (Ferry, Meckbach & Larsson, 2013). Skälet till att materialet presenteras dubbelt i avhandlingen är att den första artikeln skrevs med avsikten att presentera det svenska systemet med idrottsprofilerade utbildningar för en större internationell publik och därigenom kunna begränsa avhandlingens problemområde och skapa förutsättningar för de följande empiriska artiklarna. I det följande kapitlet presenteras det teoretiska ramverk som ligger till grund för arbetet. I det därpå kommande kapitlet redogörs för de metoder som använts i de två större projekt, *Utvärderingen av specialidrott* (Ferry & Olofsson, 2009) och *Dörrarna öppnade för mer* (Eliasson et al., 2012), varigenom empirin som artikel II till IV bygger på är insamlad. Här konkretiseras även min operationalisering och användning av de teoretiska begreppen och verktygen. Efter en kort sammanfattning av innehållet i artikel I-IV, följer sedan mina slutsatser och diskussion av artiklarnas resultat, vilka implikationer resultaten har, metodologiska reflektioner samt avslutande kommentarer. Avhandlingen avslutas med en engelsk sammanfattning innan de fyra artiklarna återges i sin helhet.

Kapitel 2: Bakgrund och tidigare forskning

Detta kapitel inleds med en beskrivning av utvecklingen av det svenska välfärdssamhället och det svenska skolsystemet. Efter detta följer en genomgång av den svenska idrottsmodellen, idrott i skolan och specifikt de idrottsprofilerade utbildningarnas framväxt och förutsättningar. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av utvecklingen.

Det svenska välfärdssamhällets utveckling

Det svenska välfärdssamhället växte fram efter andra världskrigets slut. De ideologiska grunderna för detta projekt låg i den socialdemokratiska folkhemstanken, med högre levnadsstandard, mer fritid och ett jämlikare samhälle (Blomqvist, 2004; Norberg, 2004). Utvecklingen var inte unik för Sverige utan söker sina paralleller i en rad andra länder i västvärlden. Inledningsvis skedde denna utveckling, särskilt i Sverige, via en starkt centraliserad statlig socialliberalt präglad styrning. Tron på möjligheterna att ”uppifrån” lägga livet tillrätta för medborgarna var stor under decennierna närmast efter andra världskriget. Utvecklingen i Sverige innebar att den offentliga sektorn expanderade (Österlind & Wright, 2012) och att ett välutbyggt skattefinansierat system för tillhandahållandet av välfärdstjänster, såsom barnomsorg, skola, sjukvård och äldreomsorg utvecklades (Hartman, 2011). I detta system var det den offentliga sektorn som var den centrala producenten av välfärdstjänsterna och alla medborgare skulle ha samma möjligheter att ta del av den. Lindblad (2011) menar att allas lika rätt till utbildning utgjorde en viktig idé i denna utveckling.

Som en följd av det ekonomiskt sämre 1970-talet och de ökade kostnaderna för staten (Daun, 2006) växte med start under 1980-talet

ett marknadsorienterat välfärdssystem fram med privata aktörer och konsumentval (Blomqvist, 2004). Blomqvist (2004) och Johnsson (2004) pekar på att denna utveckling inte var unik för Sverige, utan influerades av utvecklingen i exempelvis USA och Storbritannien under samma period, där de neoliberala diskurserna med privatisering och valfrihet fått stort genomslag.

Bakgrunden till denna globala utveckling har av forskare tillskrivits det ökade missnöje som växte fram mot den statliga styrningen och det statliga monopolet över välfärdstjänsterna och mot statens reglering och därigenom inneboende inflexibilitet (Blomqvist, 2004). Lösningen på missnöjet har enligt Lundgren (2006) framförallt tagit sig två uttryck världen över, antingen har de centrala systemen decentraliseras genom att beslutsfattandet flyttats närmare verksamheten eller så har verksamheterna privatiserats för att därigenom skapa en marknad så att konkurrensen och kvaliteten skulle öka. Flera forskare menar att det svenska skolsystemet har påverkats mycket av denna utveckling (se ex. Daun, 2006; Lundahl et al., 2013; von Greiff, 2009) och lett fram till ett skolsystem som i hög grad är decentraliserat, marknadsanpassat och konkurrensutsatt.

Det svenska skolsystemet utveckling

Under 1950- och 1960-talen präglades svensk utbildningspolitik av ambitionerna att radikalt göra upp med det parallella skolsystem som skapades under 1800-talet, där borgerlighetens barn gick i en form av skola (läroverken), där staten eller privata initiativtagare var huvudmän, medan böndernas och arbetarklassernas barn gick i en annan (folkskolan), med socknarna respektive städerna som huvudman (Lundgren, 2006; Sandahl, 2005). I stället utformades, med staten som huvudman, en nioårig obligatorisk grundskola 1962, med en efterföljande sammanhållen valfri gymnasieskola 1970 (Lindensjö & Lundgren, 2002; Lundahl, 2002).

BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING

De första trevande stegen mot ett decentraliserat svenskt skolsystem inleddes under 1970-talets ekonomiska krisår för att vidareutvecklas under 1980-talet i samband med att många av statens administrativa tjänster decentraliserades och statliga företag privatiserades (Blomqvist, 2004; Daun, 2006). Under 1990-talet genomfördes slutligen decentraliseringen i full skala genom en rad reformer (Johnsson, 2004; Lundgren, 2006), reformer som Lindensjö och Lundgren (2000) menar kan sägas ha radikalt förändrat det svenska skolsystemet.

En av de första stora reformer som genomfördes var kommunaliseringen 1991, där ansvaret för skolan sköts över från staten till kommunerna. Genom denna förändring decentraliserades beslutsfattandet och ansvaret över skolans undervisning från staten till kommunerna eller de enskilda skolorna (Daun, 2006). Under året 1992 genomfördes sedan tre reformer som tillsammans medförde att elevernas möjligheter att välja skola ökade markant. Den kanske viktigaste av dessa reformer, som också kan sägas ligga till grund för de andra två, var införandet av ett skolpengssystem (Blomqvist, 2004, Johnsson & Lindgren, 2010). Systemet har enligt Blomqvist (2004) hämtat sin inspiration från det amerikanska systemet med *educational vouchers* och innebär i Sverige att det till varje elev är kopplat en viss summa pengar som följer med eleven till den skola vid vilken hon eller han väljer att studera (Vlachos, 2011). I samband med att skolpengssystemet infördes avskaffades närhetsprincipen för skolval och i stället genomfördes en skolvalsreform, vilken medförde att elever och föräldrar i mån av plats fritt kunde välja vilken skola eleven skulle gå på (Blomqvist, 2004; Daun, 2006).

Parallellt med dessa två reformer genomfördes också en friskole-reform som underlättade möjligheterna att etablera fristående skolor (Daun, 2006; Lindensjö & Lundgren, 2000; Lundgren, 2006). Friskolor hade i blygsam skala funnits i Sverige redan tidigare, men den stora förändringen med reformen var att även de fristående skolorna efter ett godkännande av Skolverket fick ta del av elevernas skolpeng och blev

därmed offentligt finansierade (Blomqvist, 2004; Daun, 2006). Året därpå, 1993, infördes samma regler också för de fristående gymnasiala skolorna (Lundgren, 2006). De förändrade möjligheterna innebar en snabb ökning av antalet friskolor och andelen elever som gick på dem (Ds 2001:12). Under läsåret 2009/10 utgjorde friskolorna 47 procent av alla gymnasieskolor och 15 procent av alla grundskolor. Samtidigt var andelen elever som gick på en friskola 22 procent på gymnasiet och 10 procent i grundskolan (Skolverket, 2010; Vlachos, 2011). I en internationell jämförelse är det unika med det svenska friskolesystemet, utöver finansieringssättet och utbredningen, att det ställs mycket få krav på huvudmännens bakgrund, utbildning och undervisningserfarenheter, det vill säga lämpligheten för att bedriva undervisning eller i vilken form skolorna drivs, exempelvis bolag, stiftelse, intresseförening (Vlachos, 2011).

Nästa stora utbildningsreform genomfördes under 1994 då skolan övergick från att ha varit innehållsstyrd och regelstyrd till att bli målstyrd. Det relativa betygssystemet byttes samtidigt ut mot ett målrelaterat (Daun, 2006; Lundgren, 2006; Redelius & Larsson, 2010). En del av denna reform som också påverkat skolans utformning och innehåll var att grundskolorna fick större möjligheter att profilera sig genom att undervisningstid för elevens och skolans val infördes (Johnsson, 2004; Lundgren, 2006). Gymnasieskolorna fick också genom reformen större möjligheter till att skapa lokala program och kurser för att attrahera elever (Lund, 2008; Olofsson, 2007). Gymnasieutredningen 2008 konstaterade att många gymnasieskolor tagit tillvara på denna möjlighet och att det skapats närmare 9000 lokala kurser (SOU 2008:27).

Ytterligare en förändring som kom att påverka gymnasieskolans utformning och organisation var införandet av ”frisök” 2008, som innebar att elever fritt kunde söka till en utbildning på en annan ort och att det utgick interkommunal ersättning till den mottagande skolan (Skolverket, 2010).

Under 2011 genomfördes den senaste reformen av det svenska skol-systemet och en ny skollag infördes (SFS 2010:800). För de idrotts-profilerade utbildningarna innebar reformen vissa förändringar av regleringen och utbudet. I avhandlingens avslutande kapitel kommer några av dessa förändringar belysas.

Den svenska idrottsmodellen

Bortsett från den verksamhet som sker i skolor, utövas en majoritet av all idrott och fysisk aktivitet i Sverige inom ramen för någon förening ansluten till Riksidrottsförbundet (RF) (Bergsgård & Norberg, 2010; Sjöblom & Fahlén, 2010). Förbundet bildades redan 1903, då under namnet Svenska gymnastik- och idrottsföreningarnas riksförbund. År 1904 skapades de första specialidrottsförbunden (SF) och 1906 de första distriktsidrottsförbunden (Norberg, 2004). Grundläggande för idrottsföreningarna är att de i likhet med de andra skandinaviska länderna är demokratiskt uppbyggda, öppna för alla som vill delta och i stor utsträckning bygger på medlemmarnas ideella arbetsinsatser (Olofsson, 2007; Österlind & Wright, 2012).

I ett internationellt perspektiv är andelen svenskar som utövar idrott och fysisk aktivitet stor (Bairner, 2010; European commission, 2010; Gratton, Rowe & Veal, 2011). Enligt RF:s officiella statistik deltar mer än 2,5 miljoner svenskar aktivt i någon av de över 20 000 olika föreningar som är anslutna till RF. De vanligaste aktiviteterna, sett till antalet utövare (7-70 år) är fotboll, innebandy och aerobics, samt för barn och ungdomar (7-20 år) fotboll, ridsport och innebandy (Riksidrottsförbundet, 2012a).

Att idrott är en populär aktivitet visar också bland annat Trondman (2005) och SOU 2008:59, som redovisar att närmare 90 procent av alla barn och ungdomar någon gång under sin uppväxt deltagit i en idrottsförening. Som en jämförelse deltar mellan 30 och 46 procent av alla svenska ungdomar i någon kulturaktivitet såsom hantverk, dans

eller teater (Ungdomsstyrelsen, 2011) medan ungefär 25 procent av alla svenska ungdomar spelar ett instrument (Statistiska centralbyrån, 2009). I vuxen ålder fortsätter många att regelbundet ägna sig åt föreningsidrott i olika former, vilket enligt Norberg (2004) gör idrotten till en av Sveriges största folkrörelser.

Det som utöver organisationsformen och den stora andelen utövare i idrottsföreningar skiljer det svenska idrottssystemet från många andra länder är det svenska utbildningssystemets delaktighet i barns och ungdomars träning och tävling i idrott. Till skillnad mot exempelvis i England och Amerika, där skolorna utgör en viktig bas för utövandet av idrott och där många elever tävlar i skolornas regi (Bairner, 2010; Flintoff, Foster & Wystawnoha, 2011; Pot & von Hilvoorde, 2013; Stokvis, 2009), är i stället ansvaret för idrottandet enligt den traditionella svenska idrottsmodellen delat mellan skolan och idrottsrörelsen. Skolan har ett speciellt ansvar för alla elevers undervisning i det obligatoriska ämnet idrott och hälsa och idrottsrörelsen för träning och tävling i idrotten på fritiden (Olofsson, 2007). Modellen innebär däremot inte att det är vattentäta skott mellan idrott i skolan respektive i idrottsrörelsen, då skolans idrottsundervisning enligt Sandahl (2005) är starkt präglad av idrottsrörelsens aktiviteter. Olofsson (2007) pekar också på att idrottsrörelsen, dess föreningar och ledare under olika perioder har involverats i skolans verksamhet i olika grad och utsträckning. Exempelvis genom att verka som instruktörer och tillhandahålla utbildningsmaterial.

I likhet med forskare i många andra länder (ex. Gratton et al., 2011; Nielsen, Grønfeldt, Toftegaard-Stöckel, & Andersen, 2012; Skille, 2005b; Quarmby & Dagkas, 2012), visar den svenska forskningen att många utövar idrott men att valet av idrott trots allt är socialt stratifierat utifrån bland annat ålder, kön, etnicitet och social klass (ex. Engström, 2008; Larsson, 2008). Dessa bakgrundsfaktorer kan sägas påverka både indirekt (smak för idrott) och direkt (tillgänglighet) vilka idrotter som blir möjliga att delta i. På ett övergripande plan resulterar detta i att

föreningsidrotten tilltalar fler pojkar, att deltagandet minskar med stigande ålder, att individer med utländsk bakgrund är underrepresenterade, särskilt bland flickor och att deltagandet ökar med stigande socioekonomiska förutsättningar (se ex. Riksidrottsförbundet, 2011; Trondman, 2005).

Under senare år har den traditionella svenska idrottsmodellen utmanats och utvecklats. Redelius (2013) menar att utmaningen bland annat kommer från det ökade utbudet av kommersiella aktörer som erbjuder olika former av fitness- och gymverksamhet. Som ett exempel finns SATS som år 2014 har 70 anläggningar spridda över Sverige (www.sats.se). Utmaningen kommer också från olika privata aktörer som erbjuder olika former av idrottsskolor och idrottskurser, exempelvis Sweden Sport Academy (www.swedensportacademy.com), Klättercentret (www.klattringscentret.se) och Svenska Innebandy Akademien (www.innebandyakademien.se) för att nämna några. Det som främst skiljer dessa verksamheter från den ideella idrottsrörelsen är att de syftar till att ge ekonomisk avkastning till ägarna.

Olofsson (2007) pekar på att den traditionella svenska idrottsmodellen också har påverkats av det ökade utbudet av idrottsprofilerade utbildningar. Genom att erbjuda träning i tävlingsidrotter som en del av skoldagen erbjuder skolan aktiviteter som vanligtvis sker inom idrottsrörelsen och utmanar därigenom idrottsrörelsens särställning som arrangör av tävlingsidrott för barn och ungdomar.

Idrott i skolan

Förekomsten av idrott och fysiska aktiviteter inom det svenska utbildningssystemet har länge varit förknippat med ett specifikt skolämne. Redan 1820, under det som Annerstedt (1991) benämner som Etableringsfasen, blev ämnet Gymnastik obligatoriskt för läroverkets (gymnasiets) elever. På läroverken gick endast pojkar och ämnets innehåll kretsade framförallt kring linggymnastik och vapenövningar.

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

Syftet med undervisningen var att stärka elevernas karaktär genom fysisk fostran (Lundvall & Meckbach, 2003). År 1842 blev ämnet även obligatoriskt för folkskolans (grundskolan) pojkar och 1882 för folkskolans flickor (Lundvall & Meckbach, 2003). Innehållet, som var olika för pojkar och flickor, dominerades av gymnastiska övningar.

År 1919 på grundskolan och 1928 på gymnasiet bytte ämnet namn till Gymnastik med lek och idrott under den period som Annerstedt (1991) benämner som Brytningsfasen. Under denna period breddades ämnets innehåll och gymnastiken fick stå tillbaka för idrotter, lekar och spel i olika former. Pojkarna och flickorna undervisades åtskilt med olika innehåll (Lundvall & Meckbach, 2010). Målsättningen med undervisningen under denna period var att främja hälsa, god hållning och allsidig kroppsutveckling (grundskolan) samt gott kamratskap, sund kroppsutveckling och allmän fostran (gymnasiet) (Lundvall & Meckbach, 2003).

Under den därefter följande Fysiologiska fasen, som innebar ett större fokus på konditionsfrämjande övningar (Annerstedt, 1991), undervisades pojkar och flickor fortfarande separat med olika innehåll. I grundskolan var ämnesinnehållet 1962 för flickorna fokuserat kring estetiska och rytmiska rörelser medan pojkarnas innehåll var prestationsbetonat med spel, idrott och färdighetsgymnastik som vanliga aktiviteter. För gymnasieskolan låg skillnaden i att flickors innehåll skulle präglas av rytmiska och vackra rörelser, medan pojkarnas innehåll skulle ge en muskulärt stärkande verkan (Lundvall & Meckbach, 2003). Målsättningen med ämnet var under denna period enligt Annerstedt (1991) främst att bidra till fysisk och social fostran. År 1962 för grundskolan och 1970 för gymnasiet ändrades ämnets namn tillbaka till Gymnastik och innehållet kom att fokuseras kring fysisk träning, idrott och social fostran (Lundvall & Meckbach, 2010).

I grundskolan bytte ämnet 1980 namn till Idrott och samundervisning infördes. År 1987 följde gymnasiet efter. Lärarna fick med denna förändring också större frihet att själva lägga upp sin

BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING

undervisning efter ett antal huvudmoment (Annerstedt, 1991). Sandahl (2005) pekar på att undervisningens innehåll genom reformen blev allt mer fokuserat kring olika tävlingsidrotter. Målsättningen med undervisningen var under denna period att bidra till den fysiska, psykiska, sociala och estetiska utvecklingen hos eleverna (Annerstedt, 1991).

Genom de läroplaner som infördes 1994 lades hälsa till i ämnets namn för både grundskolan och gymnasiet och ämnet fick därigenom ett ännu tydligare hälsoperspektiv. I kursplanerna beskrivs innehållet som ett brett utbud av fysiska aktiviteter såsom idrott, lek och allsidiga rörelser (Annerstedt, 2005). Trots att kursplanerna tydligt strävade bort från de traditionella idrotterna och i stället betonade hälsoinslag, dominerades undervisningen av bollsporter och bollekar i olika former (Eriksson et al., 2003). Syftet med ämnet var för grundskolan att utveckla elevernas fysiska, psykiska och sociala förmåga samt ge kunskaper om den egna livsstilens betydelse för hälsan (Lpo 94) och för gymnasieskolan att eleverna tillägnade sig sådana kunskaper och erfarenheter att de kan välja att delta i lämpliga fysiska aktiviteter på fritiden (Lpf 94).

De senast genomförda reformerna 2011 har inneburit vissa förändringar för ämnet. För grundskolan (Lgr 11) har ämnets centrala innehåll preciserats till de tre områdena *Rörelse, Hälsa och livsstil* samt *Friluftsliv och utevistelse* och ämnets syfte beskrivs som ”att eleverna utvecklar allsidiga rörelseförmågor och intresse för att vara fysiskt aktiva och vistas i naturen” (s. 1). I gymnasiet (Gy11) syftar ämnet till att ”eleverna utvecklar sin kroppsliga förmåga samt förmåga att planera, genomföra och värdera olika rörelseaktiviteter som allsidigt främjar den kroppsliga förmågan” (s. 1). Vidare beskrivs att ”undervisningen ska utgöras av fysiska aktiviteter utformade så att alla kan delta och utvecklas utifrån egna förutsättningar” (s. 1). På gymnasiet har det också

tillkommit två specialiseringskurser i ämnet, i vilka eleverna får möjligheter att fördjupa sig inom en vald idrott. Dessa kurser skall dock inte förväxlas med kurser i specialidrott.

Övriga inslag av idrott och fysisk aktivitet i skolan

Utöver undervisningen i det obligatoriska idrottsämnet har det också förekommit andra inslag av fysiska aktiviteter och idrott inom den svenska skolan. Jag har här valt att endast beskriva några av de viktigaste formerna.

Friluftsdagar

I Sverige finns en lång tradition av att skolor utanför det obligatoriska idrottsämnet anordnar friluftsliv-/idrottsdagar för sina elever och lärare. Exempelvis fanns redan 1905 begreppet friluftsliv inskrivet i styrdokumentet för läroverken (gymnasiet) med innebörden att skolorna två till tre gånger per termin skulle ge utrymme för idrottsövningar och friluftsspel. Begreppet friluftsdagar tillkom 1933 där innehållet bland annat beskrevs som idrottsövningar, vandringar och kroppsarbete i det fria. I de därefter kommande styrdokumentet för gymnasieskolan nämndes däremot inte explicit vilket innehåll friluftsdagarna skulle ha.

I folkskolans (grundskolan) styrdokument förekom friluftsliv första gången 1919 och friluftsdagar 1955 (Lundvall, 2011). Friluftsdagarnas innehåll beskrevs i grundskolans styrdokument som exempelvis tävlingar, orientering och skidåkning (1955), simning, orientering, skidåkning och skridskor (1962), samt friidrott och bollsporter (1969) (Backman, 2010). Antalet föreskrivna dagar för friluftaktiviteter har också varierat i de olika styrdokumentet och de har under de senaste decennierna stadigt minskat från 15-20 (gymnasiet 1928) respektive 10-12 (grundskolan 1955), för att helt försvinna i och med läroplanerna 1994 (Lundvall, 2011). Trots detta förekommer enligt Eriksson (2007) fortfarande friluftsdagar. År 2007 genomförde 95 procent av grund-

BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING

skolorna och 80 procent av gymnasieskolorna friluftsdagar, men det totala antalet dagar per läsår hade minskat till i snitt 3,2 i grundskolan och 2,4 i gymnasieskolan (Eriksson, 2007).

Skolidrottsföreningar

En viktig aktör som påverkat utbudet och innehållet av fysiska aktiviteter och idrott i skolan är Svenska skolidrottsförbundet vilket bildades 1915 och som har till uppgift att stimulera idrottsaktiviteter i skolan. Förbundet är ett specialidrottsförbund inom RF och består idag av cirka 1200 lokala föreningar och 200 000 medlemmar (www.skolidrott.se). Fram till och med 1960-talet kan skolidrottsföreningarna ses som den främsta sluss som eleverna hade till tävlings- och föreningsidrott, men i takt med att idrottsämnet behandlade fler idrotter och idrottsföreningarna själva började rekrytera barn och ungdomar har intresset för och förekomsten av lokala skolidrottsföreningar minskat (Sandahl, 2005). År 2007 hade 47 procent av grundskolorna och 72 procent av gymnasieskolorna en skolidrottsförening. Aktiviteterna i dessa föreningar är ofta mycket få och i takt med att skolidrottsföreningarnas verksamhet och betydelse minskat har arbetet mer och mer kopplats till olika projekt samt aktiviteter under friluftsdagar (Eriksson, 2007). Skolidrottsföreningarna drivs av eleverna själva men med stöd från vuxna på skolan, ofta en idrottslärare. Verksamheten som erbjuds syftar till att ge elever en rolig och billig fysisk aktivitet och består framförallt av breddidrott, tävlingsverksamhet och ledarutbildning för elever (www.skolidrott.se).

Daglig fysisk aktivitet

Efter en lång kamp från bland annat idrottsrörelsens sida om att utöka antalet undervisningstimmar i idrottsämnet, ändrade RF enligt Olofsson (2007) sin strategi under 2002 och började istället arbeta för mer fysisk aktivitet under hela skoldagen. Denna väg visade sig vara mer framkomlig och ledde 2003 fram till ett tillägg till läroplansförordningen

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

för grundskolan som uttrycktes som att skolan skulle ”sträva efter att erbjuda alla elever daglig fysisk aktivitet inom ramen för hela skoldagen” (SKOLFS 2003:17). För gymnasieskolan förändrades förordningen också, men uttrycktes då något vagare som att skolan skulle ”sträva efter att ge gymnasieeleverna förutsättningar att regelbundet bedriva fysiska aktiviteter” (SKOLFS 2003:18). Det var dock långt ifrån alla skolor som lyckades implementera förändringarna. Endast 36 procent av grundskolorna och något lägre andel av gymnasieskolorna angav i Erikssons (2007) studie att de lyckats med detta. I och med skolreformerna 2011 försvagades skolförordningens lydelse om daglig fysisk aktivitet för grundskolan och försvann helt för gymnasiet.

Handslaget och Idrottslyftet

Staten har via olika projekt satsat på att utveckla och förnya idrottsverksamhet för barn och ungdomar. Bland annat har dessa projekt riktat sig mot att utveckla samverkan mellan skola och idrottsföreningar. En av dessa satsningar var Handslaget som pågick mellan 2003 och 2007 och där ett specifikt område gällde samarbete mellan skola och idrottsföreningar (Olofsson, 2007). Syftet med detta samarbete var att skolorna i nära samverkan med idrottsföreningar skulle utveckla metoder som lockade alla elever till fysisk aktivitet i olika former. Vid uppföljningen 2007 visade det sig att 43 procent av grundskolorna genom Handslaget hade haft projekt med idrottsföreningar. Dessa projekt bestod i störst utsträckning av att ledare/instruktörer från idrottsföreningar hade instruerat eleverna i sina idrotter under skoltid och att aktiviteterna främst genomfördes under den tid som benämndes som elevens val eller i anslutning till skoldagen och ibland även i samarbete med skolidrottsföreningar (Eriksson, 2007). För gymnasieskolorna verkade däremot Handslaget inte ha fått något större genomslag, då endast 25 procent av skolorna hade ett samarbete. De projekt som förekom på gymnasiet var främst ledarinsatser, satsningar på tjejidrotter och i vissa fall också ledarutveckling (Eriksson, 2007). Efter Handslaget kom den nya satsningen

Idrottslyftet som pågått sedan 2007. Även i denna satsning har samarbetet mellan skola och idrottsföreningar varit ett prioriterat område. I sin årliga rapport om Idrottslyftet konstaterar RF att samarbetet mellan idrottsföreningar och skola blivit ett vanligt inslag och att över 2100 föreningar under projektets fjärde år genomfört drygt 2600 olika samverkansprojekt med skolor (Riksidrottsförbundet, 2012b). Det samarbete som förekommit har främst skett i form av olika ”prova på”-aktiviteter, där elever med hjälp av idrottsföreningar och dess ledare getts tillfälle till ytterligare fysisk aktivitet i skolan samt en möjlighet att prova på olika idrotter.

Idrottsprofilerade utbildningar

I Sverige har det i likhet med exempelvis Australien, Belgien, Finland, Kanada och Nederländerna sedan en tid tillbaka funnits strategier för att underlätta för gymnasieelevers kombination av elitidrott och studier (Metsä-Tokila, 2002; Radtke & Coalter, 2007). De olika ländernas organisation skiljer sig däremot mycket åt, både mellan länder och i förhållande till Sverige (se ex. Radtke & Coalter, 2007), vilket gör att den internationella forskningen på området är svår att jämföra med det svenska systemet. I det följande har jag därför valt att fokusera på de idrottsprofilerade utbildningarna i Sverige.

För svensk del startade den första försöksverksamheten med idrottsprofilerad gymnasieutbildning 1972 genom de första Riksidrotts-gymnasierna (RIG) i sex idrotter; badminton, basket, bordtennis, skidor, tennis och volleyboll (Uebel, 2006). Syftet med denna satsning var att erbjuda några få utvalda elitidrottsatsande elever en möjlighet att kombinera sitt idrottsutövande med en gymnasieutbildning. Läsåret 1977/78 övergick de gymnasiala idrottsutbildningarna till ordinarie verksamhet och ämnet specialidrott skapades till läsåret 1982/83 för att underlätta idrottselevernans studier (Uebel, 2006). Antalet elever antagna vid ett RIG ökade kraftigt under 1980-talet och i början av 1990-talet

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

omfattade verksamheten ungefär 2500 elever i ett 30-tal idrotter (Riksidrottsförbundet, 2004, citerad i Uebel, 2006, s. 10).

Under 1990-talet växte enligt Eriksson (2007) sedan en mängd olika varianter av idrottsprofilerade utbildningar fram vid sidan om RIG och utbudet av fysiska aktiviteter och idrott inom det svenska utbildningssystemet breddades. Bland annat tillkom under denna period Regionala idrotts-gymnasier (REG) och Lokala idrotts-gymnasier (LOG) (Eriksson, 2010). Skillnaden mellan de tre varianterna var enligt RF att de vände sig till olika elevkategorier, RIG till elitidrottselever på en nationell nivå, REG till elitidrottselever på en regional nivå och LOG till alla idrottsintresserade ungdomar (Riksidrottsförbundet, 2010, citerad i Lund, 2010, s. 14). Styrningen av de tre varianterna skilde sig också åt då RIG reglerades och inrättades av RF och Skolverket tillsammans, medan REG oftast var skapade och genomfördes i samarbete mellan enskilda skolor och något SF och LOG endast var lokalt framtagna av skolorna och ibland genomfördes i samarbete med lokala idrottsföreningar. Även vilka idrotter och hur många elever som erbjöds delta i de olika varianterna skilde sig åt, då antalet elevplatser till respektive idrott på RIG dimensionerades i förväg med målsättningen att ha en jämn könsfördelning (Uebel, 2006), medan de lokala skolorna med REG och LOG i stor utsträckning bestämde dimensioneringen själva.

Lund (2010) beskriver i sin kartlägningsstudie att de idrottsprofilerade utbildningarna i praktiken var ännu mer varierande. I studien konstaterade Lund att det fanns idrottsutbildningar i 74 procent av landets kommuner och att utbudet av idrott i gymnasieskolan aldrig tidigare hade varit så stort och varierat. Sammanfattningsvis fann Lund sju olika typer av utbildningar som täckte hela registret från elitidrott till motions- och breddidrott. Skillnaden mellan de olika typerna av utbildningar låg främst i vilken utsträckning eleverna fick fördjupa sig i idrottsrelaterade kurser (antal kurser) och i vilken utsträckning SF:en och de lokala idrottsföreningarna var involverade (Lund, 2010). Av utvärderingen av ämnet specialidrott (Ferry & Olofsson, 2009) framgår

BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING

också att ämnet ökat mycket från starten under 1970-talet och att mer än 10 procent av alla gymnasieelever erhöll betyg i ämnet specialidrott våren 2007.

Förutsättningarna för expansionen av de idrottsprofilerade utbildningarna inom gymnasieskolan tillskriver Lund (2010) de utbildningsreformer som genomfördes under 1990-talet och som medförde att skolor fick ökade möjligheter till att utforma lokala program och kurser med idrottsinriktning. Lund (2010) konstaterar också att mångfalden av elever, idrottslig nivå och innehåll ökat som en följd av reformerna. Det ökade utbudet av idrottsutbildningar har också uppmärksamats av Eriksson (2010), men då utifrån att det medfört att den idrottsliga kvaliteten och effekten var ojämn sett över hela landet. I samband med införandet av gymnasieförordningen SFS 2010:235 begränsades därför möjligheterna till att läsa en gymnasial idrottsutbildning genom att möjligheterna till att erbjuda lokala program togs bort och ämnet specialidrott endast gick att läsa inom ramen för ett RIG eller inom en av de nyinrättade Nationellt godkända idrottsutbildningarna (NIU). Lund och Liljeholm (2012) konstaterar att de idrottsprofilerade gymnasieutbildningarna genom denna förändring fick en tydligare elit-idrottskaraktär då elever antagna till ett RIG ska ges möjligheter att nå internationell elit och elever antagna till ett NIU ska kunna nå nationell elit (Riksidrottsförbundet, 2013).

Även utbudet inom grundskolan har ökat enligt Eriksson (2007) som en effekt av de tidigare beskrivna genomförda reformerna. Framst har detta skett genom att skolorna erbjudit olika sorters inslag av idrott genom att utnyttja tiden för elevens och skolans val. Det finns inga tillgängliga totalundersökningar av utbudet, men av resultat från Erikssons studie av idrotten i skolan 2007 framkommer att 17 procent av mellanstadieskolorna och 34 procent av högstadieskolorna erbjöd någon slags idrottsprofil, en markant ökning av utbudet sedan 2000 (Eriksson, 2007). Vidare visade en kartläggningsstudie av idrottsprofilerade grundskolor 2011, att klart uttalade idrottsprofilerade utbildningar återfanns

på 26 procent av de undersökta högstadieskolorna (Eliasson et al., 2012). Två typer av idrottsprofiler dominerar utbudet, en där skolorna erbjuder en bred idrotts- och hälsoinriktning och en där skolorna erbjuder träning i en eller flera specifika idrotter under skoldagen (Eliasson et al., 2012). Ett system som liknar det Annerstedt (2008) menar tidigare fanns inom den svenska gymnasieskolan.

Idrottsrörelsens samarbete med skolan

Idrottsrörelsen har varit direkt inblandad i skolans utbud av idrott och fysiska aktiviteter i olika former. Utöver att idrottslärarna själva nästan alltid har egna erfarenheter av idrottsrörelsen som utövare och ledare (Sandahl, 2005) har också idrottsrörelsen och dess föreningar och ledare direkt samarbetat med eller verkat i skolan.

Ett av dessa inslag är idrottskonsulenternas intåg i skolan 1955. Dessa hade till uppgift att samarbeta med skolan, framförallt med fortbildning av lärare, men de undervisade också. Genom införandet av ämnet fritt valt arbete 1969 medverkade också idrottsrörelsen på olika sätt. Idrottsrörelsen bidrog bland annat i skolan med ledare och instruktörer från de lokala föreningarna. Idrottsförbunden utvecklade vidare läroböcker, kursplaner och informationsbroschyrer till skolan under denna tid. Genom lanseringen av SIA-skolan (skolans inre arbete) 1974, en reform varigenom skolan skulle föras närmre det omgivande samhället, fick skolan även i uppdrag att ansvara för aktiviteter för eleverna i anslutning till skoldagen, så kallade fria aktiviteter. Genom detta konstaterar Olofsson (2007) att idrottsföreningarna fick ytterligare möjlighet till att delta med sina egna aktiviteter och ledare i skolan.

Från och med 1980-talet fick idrottsrörelsen ett ännu större utrymme inom skolan genom tillvalsämnet idrott i grundskolan och ämnet specialidrott i gymnasieskolan. År 2007 visade det sig att drygt 80 procent av de svenska gymnasieskolorna samarbetade med idrottsrörelsen i ämnet specialidrott. Eriksson (2007) menar att den samverkan

BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING

med idrottsrörelsen som förekom framförallt skedde genom att skolan anställde idrottstränare eller samverkade direkt med föreningar och SF:en. Utvärderingen av specialidrott (Ferry & Olofsson, 2009) visar också att samverkan med idrottsrörelsen skedde genom att en majoritet av de som undervisade i specialidrott hade en tränarutbildning, samtidigt som få hade en lärarutbildning.

Genom gymnasiereformen 2011 har idrottsrörelsens inblandning i skolans idrottsutbildning ytterligare ökat genom att de olika SF:en ställer krav på exempelvis tränarkompetens och undervisningsinnehåll på de skolor som vill bli ett NIU.

Även i grundskolan är idrottsrörelsen involverad i hög grad. Framförallt sker detta genom att skolorna samarbetar med idrottsföreningar eller idrottsförbund kring undervisningen i den idrottsprofilerade utbildningen (Eliasson et al., 2012). Men även på de skolor som inte erbjuder idrottsprofiler är idrottsrörelsen delaktiga i den undervisning som sker inom ramen för elevens val. Inom vissa idrotter har SF:en till och med tagit fram arbetsplaner och kursplaner (ex. fotboll) som är anpassade för grundskolans undervisning.

Sammanfattande kommentarer

Av den i detta kapitel beskrivna bakgrunden och tidigare forskningen framgår att skolan och idrotten i Sverige genomgått stora förändringar efter andra världskrigets slut. Förändringar, som i likhet med många länder i västvärlden, skapat nya förutsättningar för de svenska skolornas organisation genom att utbildningssystemet, i en neoliberal anda har marknadsanpassats, konkurrensutsatts och ökat elevernas och föräldrarnas valmöjligheter. Under samma tidsperiod har också utbudet av idrott och fysisk aktivitet i skolan ökat och breddats markant. Ett exempel på detta, och som är i fokus i denna avhandling, är de olika sorters idrottsprofilerade utbildningar som har vuxit fram, främst på gymnasiet med start under 1970-talet, men också på senare år inom

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

grundskolan. Till dessa utbildningar lockas ett stort antal elever som genom sitt deltagande fått möjlighet att som en del av skoldagen träna i de idrotter de i vanliga fall utövar på sin fritid i idrottsföreningar.

Effekterna av denna utveckling kan ses på två separata områden; skolans och idrottens. På skolans område har utvecklingen fått till följd att det numera finns två parallella idrottsämnen i skolan, dels det obligatoriska ämnet idrott och hälsa som riktar sig till alla elever i skolan, dels de valbara idrottsprofilerade utbildningar som har ett större fokus på elever som utövar tävlingsidrott. Inom idrottens område har utvecklingen lett fram till att den traditionella svenska idrottsmodellen har utmanats och förändrats, bland annat på grund av det ökade utbudet av idrott i skolan.

Kapitel 3: Teoretiskt ramverk

Om Bourdieu

Under de senaste 40 åren har den franske kultursociologen Pierre Bourdieus forskningsarbeten vuxit fram till att bli en av västvärldens mest använda och inflytelserika teoribildningar inom sociologi, antropologi, lingvistik, statsvetenskap och filosofi (Bourdieu & Wacquant, 1992). I ett svenskt perspektiv har Bourdieus teorier och begrepp sedan de introducerades haft stort inflytande över forskningen inom områden som exempelvis sociologi, pedagogik och utbildningsvetenskap. Antalet rapporter, böcker och artiklar som Bourdieu producerat sedan starten med *Sociologie de l'Algérie* 1958 har varit extremt många. I Broadys bibliografiska sammanställning över Bourdieus författarskap hänvisas till mer än 300 publikationer (främst på franska) under perioden 1958 – 1990 (Broady, 1990, s. 589-620).

Att antalet publikationer varit så många och behandlat så pass skiftande ämnen som det kabylliska bondesamhället, den franska akademien, olika former av konst, utbildningssystem och idrott, medför dock att det är svårt att sammanfatta Bourdieus teoretiska ramverk på ett kortfattat, konkret och rättvisande sätt. Jag har därför valt att främst belysa några av de mest centrala idéerna och begreppen i det teoretiska ramverket, samt inledningsvis kortfattat beskriva dess framväxt. För vidare läsning och en mer ingående genomgång av utvecklingen av Bourdieus teorier och begrepp hänvisar jag till *Outline of a theory of practice* (Bourdieu, 1977), *Distinction – A social critique of the judgment of taste* (Bourdieu, 1984), *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin* (Broady, 1990) och *An invitation to reflexive sociology* (Bourdieu & Wacquant, 1992).

I ett försök att spåra Bourdieus teoretiska inspirationskällor finner man Durkheims, men också Marx och Webers teorier (Broady, 1990; Frykholm & Nitzler, 1989). Detta innebär däremot inte att Bourdieu inordnat sig i de givna teorierna, utan han har tillsammans med sina kollegor i stället vidareutvecklat och förfinat delar av dessa och skapat ett nytt teoretiskt ramverk.

Metodologiskt har Bourdieus teorier och begrepp framförallt utvecklats genom stora empiriska undersökningar av diverse sociala fenomen (Bourdieu & Wacquant, 1992) och Bourdieu tar själv avstånd från de empirilösa teoribyggnader forskarna. I stället hyllar han den forskning som utifrån empirin bygger upp och utvecklar teorier (Bourdieu, 2000). Samtidigt menar Bourdieu (2000) att teorier behövs, då forskaren med en teori som utgångspunkt kan undersöka ett fenomen och därigenom vidareutveckla teorin.

Kärnan inom Bourdieus teoretiska begreppsapparat utgörs av begreppen fält, kapital och habitus (se ex. Bourdieu & Wacquant, 1992; Broady, 1990; Brown, 2005). Begreppen är vida använda, både i kombination och fristående, inom sociologisk, pedagogisk, utbildningsvetenskaplig och idrottsvetenskaplig forskning. De är nära sammankopplade med varandra och det är egentligen inte förrän de kombineras och undersöks samtidigt som de når sin fulla potential menar bland annat Bourdieu och Wacquant (1992) samt Broady (1990).

Fält

Ett socialt fält karakteriseras enligt Bourdieu (2000) av att det är ett avgränsat sammanhang eller område som innehåller specialiserade agenter och institutioner som strider om något gemensamt för dem. Det striden eller kampen handlar om är positioner och makt inom fältet (Frykholm & Nitzler, 1989) som i förlängningen exempelvis avgör vem som har tolkningsföreträde i specifika frågor (Backman, 2010; Nilsson, 1993).

Utmärkande för begreppet är att varje fält har sin egen historia vilket resulterat i att specifika logiker och spelregler råder (Frykholm & Nitzler, 1989; Larsson, 2009) och som i förlängningen påverkar vad som betraktas som gångbara resurser inom fältet (Backman, 2010; Frykholm & Nitzler, 1989; Nilsson, 1993). Alla områden utgör däremot inte sociala fält i strikt teoretisk mening. I stället ställs ett antal krav på ett område för att det skall betraktas som ett fält (Broady, 1990). Bland annat krävs det att det skall vara autonomt och moget, att det skall vara isolerat från samhället i övrigt, ha sin egen logik och sina egna arter av symboliskt kapital samt att deltagarna endast påverkas av de andra deltagarna från fältet. Bourdieu och Robinson (1985) beskriver ett fält som “an autonomous universe, a game-space where one plays a game with certain rules, different from those of the game played in the space nearby” (s. 65).

Naturvetenskapen uppfyller enligt Bourdieu (2004) dessa krav bland annat genom att forskarna endast påverkas av andra forskare inom fältet, men också då det ställs höga inträdeskrav till fältet. I jämförelse har de samhällsvetenskapliga ämnena inte lika hög grad av autonomi då övriga samhället lägger sig i och kritiserar forskningen. Bourdieu (2004) exemplifierar detta med att vad som räknas som kunskap inom samhällsvetenskap bestäms och påverkas av kampen mellan klasserna i det politiska fältet.

Produktions- och konsumtionsfält

Nilsson (1993) menar att en viktig utgångspunkt i Bourdieus teoretiska ramverk är att det förekommer ett produktionsfält och ett konsumtionsfält som är relaterade till varandra. Produktionsfältet styrs av de specialiserade agenter som har makten i fältet och är de som så att säga bestämmer spelets regler. För att exemplifiera består producenterna inom pedagogikens fält, där pedagogiska idéer lanseras, av journalister, politiker, forskare och det som produceras är texter, uppfattningar och ståndpunkter (Broady, 1998). Inom idrottens produktionsfält består producenterna av de dominerade aktörerna på området, det vill säga RF, vissa SF, Sveriges Olympiska kommitté samt lokala idrottsföreningar (jfr. Sjöblom & Fahlén, 2010; Skille, 2007). Det som enligt Bourdieu (1978) produceras är exempelvis olika sportprodukter, idrottsaktiviteter och synen på idrott och fysisk aktivitet.

Konsumtionsfältet består av de som tar del av utbudet, de som efterfrågar produkterna. På pedagogikens konsumtionsfält återfinns lärare, elever, föräldrar och administratörer (Broady, 1998) och inom idrottens olika idrottsutövares intressen, målsättningar och motiv till att idrotta (Engström, 2010; Nilsson, 1993). Specifikt för idrottens konsumtionsfält, menar Bourdieu (1988), är att distributionen av idrotter vid varje givet tillfälle är ett resultat av utbudet av möjliga idrotter och efterfrågan av idrotter.

Skolan som fält

Skolan kan i strikt mening inte betraktas som ett fält då det i likhet med samhällsvetenskaperna har en relativt låg grad av autonomi och i stor grad påverkas av yttre krafter från det omgivande samhället. Bland annat regleras verksamheten av staten och påverkas av eleverna och föräldrarna. Detta är också något som Palme (2008) pekat på som en begränsning vid fältstudier av skolan. För skolans utbud av idrottsprofilerade utbildningar tillkommer också yttre påverkan från RF och dess föreningar samt från träningsbranschen i olika former. Trots detta

har ett flertal svenska forskare med inspiration från fältbegreppet framgångsrikt analyserat delar av utbildningssystemet (ex. Backman, 2010; Frykholm & Nitzler, 1989; Larsson, 2009; Löfgren, 2001; Palme, 2008).

Idrotten som fält

I två av sina texter har Bourdieu (1978, 1988) speciellt behandlat idrott som fenomen och dragit upp riktlinjerna för ett idrottssociologiskt program. Idrotten beskrivs där som ett relativt autonomt fält och förklaringen till detta är enligt Bourdieu (1978) att idrottens historia är autonom i förhållande till andra sociala företeelser och att utvecklingen av idrottsfältet skedde i samband med att idrotten rationaliserades och utvecklades. Autonomin kan tydligast ses genom att idrotten bestämmer över sin egen organisation, skapar sina egna regler, delar ut sina egna titlar (ex. världsmästare) och att det medför hög status att inneha uppdrag som idrottstränare.

Inom idrottsfältet sker det en kamp mellan olika fraktioner av den dominerande klassen, men också mellan de sociala klasserna. Striden står bland annat om makten över vad som skall räknas som legitimt idrottande och idrottens funktion. Exempelvis sker dessa strider mellan amatörism och professionalism samt mellan exklusiva idrotter och massidrotter. Idrottsfältet består vidare av olika idrotter eller delfält av olika idrotter (Thorpe, 2009), där varje specifik idrott har en dominerande betydelse som påverkar det värde som idrotten tillskrivs. Vilket detta värde är kan däremot skilja sig åt mellan utövare från olika sociala grupper, vilket medför att en idrott kan vara tillgänglig och åtråvärd för en grupp av individer medan den inte är det för en annan.

Som ett exempel på idrottsforskning som använt sig av fältbegreppet, kan bland annat Skille (2005a, 2007) nämnas, som med utgångspunkter i att det finns ett idrottsfält i Norge, analyserar vilka de viktiga aktörerna är och hur fältet påverkats av att det skapas nya aktiviteter. Ett annat exempel är Thorpe (2009) som inom snowboard-

sportensfält belyser snowboardåkande kvinnors förutsättningar. Ytterligare ett exempel är Brown (2005) som belyser idrottslärostudenters inträde på idrott och hälsa-fältet.

Kapital

Begreppet kapital kan mycket allmänt förklaras som resurser, tillgångar eller värden inom ett avgränsat fält (Bourdieu, 1990). Det specifika med ett kapital är att innehavet påverkar den position och makt som kan erhållas inom fältet (Larsson, 2009), men också det handlingsutrymme som finns för individen (Bourdieu, 2000; Quarmby & Dagkas, 2012).

Vad som specifikt värderas och blir ett kapital bestäms av deltagarna på fältet, därför påpekar Broady (1998) att det måste finnas en marknad där innehavet är värdefullt och åtråvärt. Detta innebär att ett specifikt innehav av kapital kan ses som värdefullt på ett fält, medan det inte behöver vara det på ett annat (Engström, 2008; Larsson, 2008).

Den mest grundläggande formen av kapital utgörs av det Bourdieu benämner som symboliskt kapital (Broady, 1990; Larsson, 2009) vilket kan sägas vara en övergripande nivå i förhållande till de övriga formerna av kapital, där de vanligast använda formerna är ekonomiskt, kulturellt och socialt kapital (Bourdieu, 1986; Bourdieu & Wacquant, 1992; Frykholm & Nitzler, 1989; Nilsson, 1993). Det finns också andra specialformer av kapital som är värdefulla och gångbara inom specifika fält (Bourdieu, 1990; Skille, 2007), exempelvis utbildningskapital (ex. Larsson, 2008; Lund & Olofsson, 2009) och idrottskapital (ex. Nielsen et al., 2012; Stuij, 2013). De olika kapitalformerna skall däremot inte uppfattas som statiska och eviga, i stället förs det en kontinuerlig kamp på fältet om vad som skall värderas som kapital och vilka positioner som innehavet kan ge (Broady, 1990; Larsson, 2008).

Det som i förlängningen avgör ett kapitals värde är det specifika fältets rådande logiker och detta innebär att betydelsen av ett innehav kan förändras. Samtidigt kan kapital också kombineras för att öka

värdet på fältet. Ett exempel på detta är att värdet av en akademisk examen utanför utbildningssystemet också beror på innehavarens ekonomiska och sociala tillgångar (Bourdieu & Passeron, 1979). Under vissa förutsättningar kan ett kapital också konverteras (Larsson, 2008). Broady (1998) exemplifierar hur detta fungerar genom att visa på hur det kulturella kapitalet kan konverteras till ett utbildningskapital som sedan i yrkeslivet ge tillgång till andra former av kapital, exempelvis anställningar.

Symboliskt kapital

Begreppet symboliskt kapital är enligt Backman (2010) mycket allmänt och används av Bourdieu för att förklara varför vissa sorters tillgångar blir värdefulla och erkända inom ett specifikt fält. Bourdieu (1998) beskriver begreppet som “any property (any form of capital whether physical, economic, cultural or social) when it is perceived by social agents endowed with categories of perception which causes them to know and recognize it, to give it value” (s. 47). Viktigt att påpeka är att det som är avgörande för om något kan betraktas och fungera som ett symboliskt kapital inte bestäms individuellt utan är beroende av kontexten och sammanhanget (Larsson, 2009; Löfgren, 2001). Detta framgår också av Broadys allmänna definition av begreppet som ”det som av sociala grupper igenkännes som värdefullt och tillerkänns värde” (1990, s. 171). Att det är sammanhanget som avgör vilka tillgångar som kan förstås och fungera som ett symboliskt kapital innebär samtidigt att begreppet är relationellt (Bourdieu, 1984).

Bland annat Peterson (2008) har med utgångspunkter i begreppet argumenterat för att de som är verksamma idrottslärare har klivit in på fältet med ett symboliskt kapital som förmodas vara särskilt värdefullt. Detta kapital, menar han, uttrycks genom fallenhet för och erfarenhet av speciella idrotter, synen på vad ämnet syftar till och möjliga vägar till lärande. I ett internationellt perspektiv har exempelvis Brown (2005) använt begreppet i sina analyser av värdefulla tillgångar för blivande

idrottslärare medan Horne et al. (2011) använt begreppet för att belysa idrotten och idrottsämnets roll i skapandet av skotska friskolors varumärke.

Ekonomiskt kapital

Begreppet ekonomiskt kapital är ett relativt okomplicerat koncept som står för de olika ekonomiska tillgångar såsom pengar, medel eller materiella resurser en individ har tillgång till (ex. Robson, 2009; Vryonides, 2009). Det rör sig här om tillgångar som exempelvis kan möjliggöra tillträde till exklusiva fält eller grupper (Quarmby & Dagkas, 2012). Samtidigt är det ekonomiska kapitalet en viktig maktfaktor i samhället enligt Larsson (2009) då det ökar handlingsutrymmet för en individ eller institution. Exempelvis Nielsen et al. (2012) använder sig av begreppet i sina analyser av vad som påverkar ungdomars idrottsvanor.

Kulturellt kapital

Det kulturella kapitalet kan generellt förklaras som de egenskaper och tillgångar, exempelvis kunskaper och färdigheter, som är högt aktade av de med makt i fältet (Bourdieu, 1986). En individ ackumulerar och investerar i detta kapital över tid (Robson, 2009) och det förekommer enligt Bourdieu (1986) i tre former; *förkroppsligat* som uttrycks genom sättet att vara och föra sig på; *objektiverat* vilket handlar om tillgången på kulturella föremål (ex. böcker, tavlor, instrument); och *institutionaliserat* som exempelvis kan uttryckas genom utbildningar, titlar och tjänster (se också Nilsson, 1993). De speciella formerna av utbildningskapital och idrottskapital kan ses som uttryck för ett kulturellt kapital (Nielsen et al. 2012; Stuij, 2013) och är nära kopplade till individens sociala position och det handlingsutrymme som därigenom genereras.

Socialt kapital

Begreppet socialt kapital står allmänt för de kontakter, förbindelser och relationer som finns tillgängliga för individer och institutioner

TEORETISKT RAMVERK

(Bourdieu, 1986; Bourdieu & Wacquant, 1992) och som har potentialen att vid något tillfälle användas som en verklig resurs (Robson, 2009). Det unika med kapitalformen är att det inte går att lagras i materiella tillgångar eller titlar som de andra kapitalformerna, utan i stället hänger samman med nätverkets totala innehav av kapital (Broady, 1990). Exempel på forskare som använder sig av begreppet är Robson (2009) som belyser relationen mellan investeringar i kulturellt kapital som ungdom och innehavet av ekonomiskt och socialt kapital som vuxen.

Utbildningskapital

Utbildningskapital är en speciell form av kulturellt kapital som är nära relaterat till social klass (Nielsen et al., 2012). Begreppet inbegriper olika tillgångar, exempelvis betyg och examina, som är kopplade till utbildning och utbildningssystemet på olika sätt (Broady, 1998). Skapandet av kapitalet påverkas bland annat av vilka erfarenheter av utbildning en individs föräldrar har, vilket av olika forskare har visats inverka på elevers utbildningsstrategier (ex. Palme, 2008) och idrottsdeltagande (ex. Nielsen et al., 2012). I Larssons (2008) användning av begreppet indikeras innehavet av ett utbildningskapital av en kombination av föräldrars utbildningsbakgrund och elevers val av gymnasieprogram.

Idrottskapital

Begreppet idrottskapital kan ses som ytterligare en speciell form av kulturellt kapital, som består av de färdigheter och kunskaper som krävs för att framgångsrikt kunna delta i olika idrottsaktiviteter (Nielsen et al., 2012). Kapitalet förvärvas enligt Stuij (2013) främst genom deltagandet i idrott under uppväxten, där föräldrarna, idrottsläraren och kamrater utgör viktiga agenter. Specifikt vad det gäller föräldrarna, konstaterar Nielsen et al. (2012), är att deras erfarenheter och kunskaper inom idrott påverkar barnens idrottsdeltagande och förvärvande av idrottskapital. I

Lunds och Olofssons (2009) användning av begreppet indikeras det idrottsliga kapitalet utifrån information om elevens idrottsbetyg, erfarenheter av idrott och målsättning med sitt idrottande.

Habitus

Begreppet habitus beskrivs av Bourdieu (1990) som ”[a] system of durable, transposable dispositions, structured structures predisposed to function as structuring structures” (s. 53) och kan liknas vid en slags inre kompass som påverkar de medvetna och omedvetna sätt en individ handlar, tänker och orienterar sig med i olika situationer (Engström, 2010; Larsson, 2009; Redelius, 2002). En individs habitus är en produkt av historien och ett resultat av de sociala erfarenheter, kollektiva minnen, sätt att röra sig och tänka som ristats in i människors kroppar och sinnen (Broady, 1990).

Begreppet är nära kopplat till kapital och uttrycks ibland också som en förkroppsligad form av kapital (Broady, 1998; Palme, 2008; Redelius, 2002). Därmed inte sagt att alla individers habitus utgör ett kapital, det krävs enligt Bourdieu (2000) att det ses som värdefullt av aktörerna på fältet. Att det är förkroppsligat påverkar enligt Bourdieu (1990) bland annat hur individer står, pratar, går och därigenom också tänker och känner.

Utfallet av en individs habitus kan bland annat uttryckas genom valet av mat, dryck och litteratur men också genom inställningen till utbildning eller idrott (Engström, 1999; Löfgren, 2001; Nilsson, 1993). Bland annat har Palme (2008) genom sin forskning belyst hur elevernas habitus påverkar valet av skola och utbildning. Lund (2006) exemplifierar också detta specifikt inom idrottsutbildningar med att det för en elev som är duktig i idrott och därigenom har ett starkt idrottsligt habitus, blir fullt legitimt och rimligt att söka sig till ett idrottsprogram. Kopplat till detta menar Bourdieu (1988) att det är habitus som avgör vilken mening deltagandet i idrott tillskrivs och vilka vinster det kan ge.

TEORETISKT RAMVERK

En individs habitus skall däremot inte ses som ett statiskt och ständigt tillstånd, utan är i stället något som under vissa förutsättningar kan förändras och utvecklas. Bourdieu (2005) tydliggör detta genom sin beskrivning av habitus som “a system of long-lasting (rather than permanent) schemes or schemata or structures of perception, conception and action” (s. 43).

Klasshabitus

Utvecklingen av ett habitus påbörjas i tidig ålder och påverkas av vilka uppfattningar, intressen och värderingar som införlivas under uppväxten (Backman, 2010; Bourdieu, 1984; Löfgren, 2001). Individer som kommer från samma typ av bakgrund kan förväntas ha liknade förutsättningar och upplevelser under sin uppväxt, och utvecklar därför också ett slags grupp- eller klasshabitus (Bourdieu, 1977; Broady, 1990; Engström, 2008; Redelius, 2002; Stuij, 2013). Utfallet av ett visst klasshabitus påverkar exempelvis de strategier som ligger till grund för val av gymnasieutbildning (Ball, 2003; Palme, 2008) och fritidssysselsättning (Larsson, 2008; Quarmby & Dagkas, 2012; Skille, 2005a; Warde, 2006). Klasshabitus ligger också till grund för hur olika idrotter och fysiska aktiviteter uppfattas av olika grupper i samhället, Bourdieu (1978) skriver “class habitus defines the meaning conferred on sporting activity, the profits expected from it; and not the least of these profits is the social value accruing from the pursuit of certain sports”(s. 835)

Idrotts habitus

Begreppet idrotts habitus innebörd är att vissa individer eller grupper innehar en disposition för att delta i specifika typer av idrotter eller fysiska aktiviteter (Thedin Jakobsson, Lundvall, Redelius & Engström, 2012; Wheeler & Green, 2012). I traditionell Bourdieuansk anda torde det korrekta uttrycket vara *habitus med smak för idrott* men ofta används i stället det kortare begreppet idrotts habitus, ett begrepp som i den internationella litteraturen uttrycks som *sports/sporting habitus* (ex. Engström,

2008; Haycock & Smith, 2012; Skille, 2005a; Stuij, 2013). Formandet av ett idrottshabitus sker i stor utsträckning omedvetet under uppväxten och påverkas bland annat av faktorer som social klass, etnicitet, eget deltagande i idrott och föräldrarnas idrottsvanor (Nielsen et al., 2012; Skille, 2005b; Stuij, 2013; Thorpe, 2009). Begreppet används av bland annat Trondman (2005) och Larsson (2008). I Trondmans (2005) tolkning ses idrottshabitus som produkten av vissa sociala livssammanhang som har skapat ett betydelsefullt och omfattande idrottsintresse. Innebörden av begreppet är i Larssons (2008) tolkning att en individ innehar en disposition som bejakar idrottsverksamhet i olika former.

Styrkor och svagheter

Det är en mängd forskare, både svenska och internationella, som inspirerats av Bourdieus teorier i sina studier av olika aspekter av utbildningssystem och idrott, varav endast några är refererade i detta kapitel.

En förklaring till att det teoretiska ramverket och de där ingående begreppen har använts så flitigt kan vara att de främst inriktar sig på relationer mellan olika fenomen, och begreppen är därför, enligt Löfgren (2001), speciellt lämpliga för att ”beskriva, tolka och förstå sociala strukturer och samhällliga processer” (s. 27-28). Enligt Larsson (2009) möjliggör Bourdieus begrepp studier av strukturer på ett socialt område, vilket i hennes avhandling utgörs av ”förståelse av studenters och lärarutbildares uttalanden, handlingar och praktiker utifrån de villkor och det sociala sammanhang de befinner sig i” (s. 47). Även Sanders och Robson (2009) visar att Bourdieus teorier och begrepp är omtyckta bland forskare och användbara för att belysa en mängd olika aspekter av samhället.

Många gånger används däremot de teoretiska verktygen på ett löst och oreflekterat sätt av forskare. Sanders och Robson (2009) varnar för detta och menar att forskare måste ha i åtanke att teorierna och

begreppen utvecklades i Frankrike under 1960 – 70-talen och att de därför kan behöva omformuleras och anpassas till dagens samhälle. Detta poängterar också Broady (1990) då han varnar för att det inte direkt går att importera och använda Bourdieus begrepp till en svensk kontext, de behöver först modifieras och anpassas för att fungera tillfredställande.

En svaghet med användandet av Bourdieus teorier är samtidigt att de grundläggande begreppen är otydligt eller vagt definierade av Bourdieu själv, vilket enligt Sanders och Robson (2009) leder till att de undersöks och operationaliseras på en mängd olika sätt. Exempelvis kan innehavet av ett kulturellt kapital undersökas och analyseras med hjälp av en mängd olika variabler. Att begreppen är så pass vida i sin tolkning och användning innebär därför att forskaren måste vara vaksam och förankra sina analyser väl.

Broady (1990) pekar också på att det egentligen inte är förrän forskaren använder de tre nyckelbegreppen samtidigt som de kommer till sin verkliga rätt. Många gånger genomförs studier i stället med fokus på endast delar av begreppen, vilket kan riskera att forskningen blir snuttifierad och ofullständig.

En återkommande kritik mot Bourdieus teoretiska ramverk är avsaknaden av ett genusperspektiv (se ex. Larsson, 2009; Thorpe, 2009). Detta blir extra intressant i relation till idrott i föreningsregi och idrott i skolan, två områden som traditionellt ses som maskulint kodade (ex. Olofsson, 2005). Bourdieus förklaring till detta är att genus inte analytiskt skall skiljas från social position; “there are as many ways of realizing femininity as there are classes and class fractions, and the division of labour between the sexes takes quite different forms, both in practices and in representations, in the different social classes” (Bourdieu, 1984, s. 107–108).

Det förekommer däremot studier som med utgångspunkt i Bourdieus teorier belyser ämnet idrott och hälsa ur ett genusperspektiv (ex. Brown, 2005; Larsson, 2009; Redelius, Fagrell & Larsson, 2009).

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

Gemensamt för dessa studier är att de argumenterar för att kön bör ses som ett viktigt symboliskt kapital som påverkar ämnets innehåll och utformning. Med hänvisningar till att idrottsrörelsen är manligt dominerad, exemplifierar Redelius et al. (2009) hur detta inverkar på betyg-sättning i ämnet idrott och hälsa, medan Larsson (2009) diskuterar dess inverkan på idrottsläroarbilden.

Hur de olika teoretiska begreppen har operationaliserats och använts, samt hur jag har hanterat de beskrivna begränsningarna i denna studie beskrivs närmare i metodkapitlet.

Kapitel 4: Metodologiska val och studiernas genomförande

Med Bourdieus teoretiska ramverk som inspirationskälla, följer att jag ser empirin som den resurs ur vilket teorier kan utvecklas, snarare än testas. Bourdieu (2000) uttrycker detta som att det endast är genom att gå till empirin som forskaren kan skapa sig kunskap om fenomenet som undersöks, vilket sedan möjliggör att teorier om fenomenet kan utvecklas. Som empiriskt orienterad forskare är jag samtidigt mer intresserad av att förstå ett fenomen snarare än att testa en teori om fenomenet (jfr. Jacobsson, 2008).

Med den valda uppfattningen följer en kunskapssyn som medför att det endast är genom att systematiskt undersöka de idrottsprofilerade utbildningarna empiriskt som jag kan beskriva, problematisera och förstå fenomenet. Synsättet innebär däremot inte att teorin är oviktig eller inte behövs. Bourdieu (2000) uttrycker det som att forskaren med teorin som utgångspunkt kan utveckla analysredskap för att bättre kunna undersöka ett fenomen och därigenom vidareutveckla den ursprungliga teorin.

Det empiriska materialet i avhandlingen är insamlat genom två större projekt; *Den nationella utvärderingen av ämnet specialidrott* (Ferry & Olofsson, 2009) och Idrottslyftprojektet *Dörrarna öppnade för mera* (Eliasson et al., 2012).

Utvärdering av ämnet specialidrott

Utvärderingen genomfördes på uppdrag av Skolverket i samråd med RF under perioden 2008 – 2009. Huvudsyftet med projektet preciseras till att utvärdera ämnet specialidrott i förhållande till kursplanerna i

ämnet och baserades på data från fem RIG och fem gymnasieskolor som erbjöd specialutformade program och kurser i specialidrott. Empirin som låg till grund för utvärderingen insamlades genom samtal med skolledning, ämnesansvariga och lärare på skolorna; skolornas skriftliga dokumentation och webbsidor; dokumentation från berörda SF; skolbesök; registerdata från Skolverket; samt elektroniska enkäter till elever och lärare.

Utvärderingens slutrapport finns publicerad som en FoU-rapport (Ferry & Olofsson, 2009). Delar av det insamlade materialet från projektet utnyttjas i avhandlingens artikel I för att exemplifiera den svenska utvecklingen av idrottsprofilerade utbildningar. Elevenkäterna från projektet utgör tillsammans med överensstämmande delar av enkätmaterial från Lund och Olofssons studie (2009) om elever vid idrottsgymnasier empirin till artikel III. Lärarenkäterna utgör empiri till artikel IV.

Dörrarna öppnade för mer

Projektet ”Dörrarna öppnade för mer” finansierades genom RF:s öppna forskningsmedel inom Idrottslyftet och genomfördes under 2010 – 2011. Det övergripande syftet med projektet var att bidra med kunskap om idrottsprofilerad utbildning i grundskolan. Två delstudier genomfördes, dels en kvantitativ nationell kartlägningsstudie, dels en kvalitativt inriktad intervjustudie i fyra skolor med fotbollsprofil. Till avhandlingen har den empiri som samlades in genom den kvantitativa delstudien använts. Den utgörs av information publicerad på 854 högstadieskolors hemsidor; data från Skolverkets internetbaserade resultat- och kvalitetsinformations system (SIRIS), telefonintervjuer med 50 utvalda skolledare och elektroniska enkäter till skolledare.

Projektets slutrapport finns publicerad som en Idrottslyftsrapport (Eliasson et al., 2012). Delar av materialet som samlades in genom projektet utnyttjas i artikel I och de 50 telefonintervjuerna med skolledare utgör det empiriska materialet i artikel II.

Avhandlingens empiriska material

Avhandlingens empiri består främst av kvantitativa data, insamlade genom enkäter och via databaser. För att underlätta analyserna och jämförelserna av de genomförda telefonintervjuerna i Idrottslyftsprojektet har dessa också kvantifierats i bearbetningen innan resultatet presenterats.

Den kvalitativa data som finns är främst insamlad genom samtal med nyckelpersoner och via olika typer av dokument. Denna empiri har i avhandlingen främst använts som bakgrundsinformation för att möjliggöra en fördjupad förståelse och för att ge kunskaper om de lokala förutsättningarna (se ex. Gratton & Jones, 2004).

Enkäterna

Elev- och lärarenkäterna som användes i utvärderingen var elektroniska och skapade i programmet LimeSurvey. Enkäterna var uppbyggda kring fem frågeområden som behandlar olika aspekter av undervisningen i specialidrott; en bakgrundsdel, förutsättningar för undervisningen, ämnets innehåll och genomförande, måluppfyllelse och bedömning samt övrigt kopplat till undervisningen i specialidrott.

Frågorna var av varierande karaktär och bestod av längre eller kortare öppna frågor, slutna frågor där ett eller flera svar fick anges, frågor med svar på en likertskala, och frågor där svaren rangordnades efter betydelse. Skalnivåerna för enkätsvaren är på nominal-, ordinal- eller kvotskala. För att möjliggöra jämförelser med tidigare studier om idrottsundervisning har vissa av enkätfrågorna lånats från SIH-undersökningen 2001 (Engström, 2004), från den nationella utvärderingen av idrott och hälsa i grundskolan (Skolverket, 2004) samt från Lund och Olofsson (2009). Enkäterna i sin helhet finns publicerade i bilagorna till Ferry och Olofsson (2009).

För att distribuera enkäterna till eleverna och lärarna på respektive skola skickades en länk till enkäterna till ansvarig kontaktperson på

skolorna vilka distribuerade underlaget vidare till respondenterna. Skolornas kontaktpersoner informerades löpande om svarsfrekvensen och användes också för att skicka ut påminnelser om enkäterna.

I artikel III har de överensstämmande delarna av elevenkäten i utvärderingen av specialidrott och elevsvaren från Lund och Olofssons (2009) studie om elever vid idrottsgymnasier sammanfogats. Frågorna belyser elevernas bakgrund avseende kön, födelseland och deras föräldrars utbildningsnivå, deras val av utbildningsprogram, deras idrottsliga nivå, samt deras svar om sina föräldrars involvering i idrott. Denna empiri används för att skatta elevernas innehav av utbildningskapital och idrottskapital.

I artikel IV utgörs empirin av de frågor i lärarenkäterna som behandlar lärarnas bakgrund avseende kön, födelseland och ålder, anställning, utbildningsnivåer och upplevda kompetenser i olika områden inom undervisningen i specialidrott. Denna empiri har använts för att analysera vad som värderas som ett symboliskt kapital för lärare inom de idrottsprofilerade utbildningarna.

Registerdata

Den registerdata som använts i utvärderingen av ämnet specialidrott består av uppgifter om samtliga gymnasieelever som våren 2007 erhöll slutbetyg i jämförelse med alla elever som läst ämnet specialidrott (Skolverket, 2008). Informationen innehåller bakgrundsuppgifter om kön, föräldrarnas högsta utbildningsnivå, om eleverna eller elevernas föräldrar är födda i Sverige eller i något annat land, gymnasieprogram samt betyg i samtliga kärnämnen. I artikel III används uppgifterna för att belysa selektionen av elever till de idrottsprofilerade utbildningarna.

I Idrottslyftsprojektet har registerdata från SIRIS insamlats från 854 skolor i 77 utvalda kommuner. Informationen består av statistik över samtliga elever som våren 2010 gick i årskurs nio vid respektive skola och består av antalet flickor och pojkar, om eleverna eller elevernas föräldrar är födda i Sverige eller utomlands, elevernas föräldrars högsta

utbildningsnivå samt elevernas slutbetyg. I artikel II används informationen som en indikation på den selektion av elever som sker till skolor med idrottsprofil.

Intervjuer

De 50 telefonintervjuerna som genomfördes med skolledare i Idrottslyftsprojektet var semistrukturerade och explorativa till sin karaktär (jfr. Fraenkel, Wallen & Hyun, 2012; Kvale & Brinkmann, 2010). För att kunna uppfylla projektets syfte skapades inför intervjuerna frågeområden som behandlade den aktuella skolan och dess organisation av idrottsprofilen, målsättningen och syftet med idrottsprofilerna, samt vilka skäl som legat bakom valet att erbjuda en idrottsprofil. I intervjuerna som varade mellan 13 och 37 minuter och genomfördes under hösten 2010 introducerades ett frågeområde i taget. Efter godkännande från skolledarna spelades intervjuerna in och sparades i mp3-format.

I artikel II utgörs empirin av skolledarnas svar på de frågor som berörde skälen till att erbjuda idrottsprofil. Bearbetningen och analysen av svaren genomfördes utifrån de tre led som ingår i Miles och Hubermans (citerad i Hjerm och Lindgren, 2010, s. 87ff.) variant av *the constant comparative method*. Det vill säga, data kodades, tematiserades och summerades. Som stöd till bearbetningen av intervjuerna skapades ett Excel-dokument där varje rad utgjordes av en skolledare och kolumnerna utgjordes av frågeområdena i intervjuguiden. Den inledande delen av bearbetningen innebar rent praktiskt att de inspelade intervjuerna genomlyssnades och att minnesanteckningarna från intervjuerna genomlästes flera gånger innan citat från respektive skolledare skrevs in under respektive kolumn i dokumentet. Bearbetningsättet innebär att intervjuerna inte finns transkriberade i sin helhet utan i stället återges under olika kolumner i dokumentet.

På den efterföljande nivån skapades först provisoriska kategorier för att tematisera citaten ytterligare i relation till varandra. I denna process

framträdde några av kategorierna tydligt på en gång (ex. konkurrens-situationen och praktiska skäl) medan andra växte fram efterhand som processen fortskred. På den avslutande nivån förfinades och summerades kategorierna ytterligare till generella typfall för att slutligen kunna kvantifieras och presenteras i skrift. För att exemplifiera kategorierna i artikeln har citat från skollidarna valts ut och avkodats.

Operationalisering av de teoretiska begreppen

Utifrån det begränsade utrymme som artiklar medger, har de empiriska artiklarna främst fokuserat på något av Bourdieus teoretiska begrepp, eller delar av begreppen. Hur jag operationaliserat och använt begreppen i artiklarna beskrivs nedan. I kapitel 6 där resultatet sammanfattas och diskuteras kombineras däremot begreppen och har därmed möjlighet att komma till sin fulla rätt (Broady, 1990).

Fält

Jag har genom avhandlingen inte genomfört någon korrespondensanalys, liknande Löfgren (2001) eller Larsson (2009), för att kartlägga olika positioner och relationer inom skolan eller idrotten som sociala fält. Jag har inte heller behandlat de idrottsprofilerade utbildningarna i relation till andra profilutbildningar, liknande Palmes (2008) analys av gymnasieskolor i Stockholm. Det skulle ha krävt en helt annan typ av studie och empiri. Nilsson (1993) visar dock i sin avhandling om fotboll och regelefterlevnad att fältbegreppet är ett användbart analysinstrument i konkreta frågeställningar. I likhet med flera tidigare studier har jag därför låtit mig inspireras av fältbegreppet och använt det i mindre strikt mening för att belysa och undersöka det begränsade området idrottsprofilerade utbildningar där olika regler och agenter påverkar och styr verksamheten och deltagarna.

Klart är att utbudet av idrottsprofiler ökat och förändrats under senare år och Bourdieu (2000) pekar på att om antalet producenter

METODOLOGISKA VAL OCH STUDIERNAS GENOMFÖRANDE

inom ett fält ökar så påverkas styrkeförhållandena inom fältet. I avhandlingen har därför fältbegreppet använts främst i diskussioner av Petersons (2007, 2008, 2009) resonemang om korsandet av de sociala fälten idrott och skola, i artikel III i analyserna av de selektionsprocesser som ligger till grund för elevers deltagande i de idrottsprofilerade utbildningarna, samt i artikel IV i analyserna av vilka tillgångar som blir värdefulla och gångbara kapital för lärare inom specialidrott.

Kapital

I avhandlingen har analyserna av de idrottsprofilerade utbildningarna skett i relation till olika former av kapital. I artikel II, som belyser skolor med idrottsprofiler, används de tre formerna ekonomiskt, kulturellt och socialt kapital i analysen av skolledares angivna skäl till att skolorna valt att erbjuda idrottsprofilerade utbildningar. I artikeln argumenteras för att idrottsprofilerna i sig själva, de deltagande eleverna och de undervisande lärarna utgör värdefullt kapital för skolorna.

I artikel III, som har ett elevperspektiv, är det främst det kulturella kapitalet som kommer till användning i analysen av selektionen av elever till de idrottsprofilerade utbildningarna. I artikeln används Larssons (2008) kategorisering av utbildningskapital som ett indirekt uttryck för elevernas innehav av kulturellt kapital (Figur 1).

		Föräldrarnas utbildningsnivå		
		Låg	Medel	Hög
Elevernas val av gymnasieprogram	Yrkesförberedande	0	1	2
	Studieförberande	1	2	3

Figur 1 Kategorisering av elevernas innehav av utbildningskapital.
(Modifierad utifrån Larsson, 2008, s.115)

Kategoriseringen bygger på en kombination av föräldrarnas utbildningsnivå där hänsyn är tagen till båda föräldrarnas högsta utbildning

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

och elevernas val av gymnasieprogram. Elevernas utbildningskapital varierar genom kategoriseringen mellan 0, vilket indikerar ett lågt utbildningskapital, och 3, vilket indikerar ett högt utbildningskapital.

Elevernas innehav av idrottskapital används också i artikeln som ett indirekt uttryck för det kulturella kapitalet (Figur 2). Kategoriseringen sker genom en modifiering och anpassning av Lund och Olofssons (2009) kategoriseringssystem av föräldrarnas utbildningsnivå.

		Antalet positiva svar för pappan			
		Ingen Uppgift	0-1	2-3	4-5
Antalet positiva svar för mamman	Ingen uppgift		Låg	Låg	Medel
	0-1	Låg	Låg	Låg	Medel
	2-3	Låg	Låg	Medel	Hög
	4-5	Medel	Medel	Hög	Hög

Figur 2 Kategorisering av elevernas innehav av idrottskapital. (Modifierad och anpassad utifrån Lund och Olofssons (2009) kategorisering av föräldrarnas utbildningsnivå)

Nivån på idrottskapitalet bygger i artikeln på elevernas svar på fem påståenden om mammas respektive pappas involvering i idrott; om de varit aktiva i en idrottsförening, om de tävlar eller har tävlat i idrott, om de någon gång varit elevens tränare, om de brukar besöka idrottsevenemang, samt om de är intresserade av idrott på TV. I kategoriseringen dikotomiserades i första steget svaren på frågorna för respektive förälder, och därefter summerades antalet positiva svar för föräldrarna var för sig. Elevernas idrottskapital varierar genom kategoriseringen mellan lågt, om högst ett svar var positivt för en av föräldrarna samtidigt som det var högst tre positiva svar för den andra föräldern, och högt, om

minst fyra svar var positiva för en av föräldrarna samtidigt som det var minst två positiva svar för den andra föräldern.

I artikel IV som behandlar lärarna i specialidrott har begreppet symboliskt kapital använts i analyserna av vilka tillgångar de som undervisar i specialidrott har och som möjliggjort att de fått tillträde till tjänsten. I artikeln ses lärarnas bakgrund, utbildning och uppskattade kompetenser som tillgångar som påverkat att de fått tillträde till tjänsten, och kan därmed ses som en indikation på vad det symboliska kapitalet utgörs av för lärare inom specialidrott.

Habitus

En utgångspunkt i avhandlingen har varit att habitus påverkar smak, inställningar och val på olika sätt. Exempelvis visar sig detta genom att valet av idrott inte är slumpmässigt fördelat i det möjliga utbudet av idrotter, utan att det i stället är habitus som genererar de rimliga och förnuftiga beteenden som är möjliga (Bourdieu, 1988). Bourdieu menar också att vissa idrotter har osynliga inträdeskrav såsom tradition, tidigare erfarenheter och kläder, det vill säga uttryck för habitus som påverkar om deltagandet är möjligt (Bourdieu, 1978).

Bourdieu är däremot inte tydlig i sin beskrivning av vilka faktorer som påverkar formandet av en individs eller grupps habitus, vilket gör begreppet svårt att operationalisera (Larsson, 2009; Redelius, 2002; Stuij, 2013; Thorpe, 2009). Begreppet har däremot visat sig vara ett användbart verktyg i analyser av relationen mellan individers bakgrund och dispositioner (ex. Larsson, 2009; Skille, 2005a; Thorpe, 2009). Av den anledningen kommer begreppet främst till användning som ett analytiskt verktyg i tolkningen och diskussionerna av resultat i artikel III och IV.

I artikel III används habitusbegreppet i analyserna av de selektionsprocesser som på en individuell nivå påverkar elevers val att söka till idrottsprofilerade utbildningar. I artikeln ses elevernas bakgrunder och innehav av utbildningskapital och idrottskapital som en indikation på

det habitus som ligger till grund för att deltagandet i de idrottsprofilerade utbildningarna skall ses som möjligt och rimligt.

I artikel IV indikeras lärarnas habitus av deras erfarenheter av idrott som utövare och tränare, ofta på elitnivå. Lärarnas bakgrund inom föreningsidrott i kombination med erfarenheter av tränarutbildningar anses i artikeln ha format ett habitus som matchar de behov och krav som ställs på lärare i de idrottsprofilerade utbildningarna.

Statistisk bearbetning och analys

Den empiri som statistiskt bearbetats och analyserats i avhandlingens artiklar består i artikel III av registerdata från Skolverket och enkätsvar från elever, samt i artikel IV av enkätsvar från lärare. De program som använts för bearbetningen och analyserna är IBM SPSS Statistics ver. 21.0 – 22.0 och StatView ver. 5.0.1. Hypotesprövningar av skillnader mellan grupper, där mätvärdet var på nominal- eller ordinalskalenivån har genomförts med chi-2 test och i de fall endast två dikotoma variabler ingått i beräkningarna med Fisher's exakta test. Skälet till att specifikt dessa två icke-parametriska analysmetoder använts vid de statistiska beräkningarna och inte mer avancerade statistiska metoder såsom exempelvis regressionsanalyser beror på att metoderna enligt Henriksson (1999) är speciellt användbara då beräkningarna görs på små stickprov och data föreligger på nominal- och ordinalskalenivån.

De icke-parametriska metoderna har däremot en lägre statistisk styrka och är sämre på att upptäcka skillnader än motsvarande parametriska metoder (Henriksson, 1999) varför dessa har använts i de fall mätvärden förekommit på kvotskalenivån. I artikel IV har jämförelser av grupperns medelvärden skett med oberoende t-tester på de frågor som besvarades på en likertskala. Signifikansnivån har i artiklarna satts till 5% ($p < 0.05$).

Etiska överväganden

Genomförandet av de två projekt som ligger till empirisk grund för detta avhandlingsarbete har följt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer för humaniora och samhällsvetenskap (Vetenskapsrådet, 2002).

Forskningskravet, som innebär att tillgängliga kunskaper utvecklas och fördjupas och metoder förbättras, har bland annat uppfyllts genom att de två projekten tillför kunskaper om ett relativt outforskat område. Individskyddskravet, som innebär att individer inte får utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning, har följts genom att inget av projekten har inneburit att empiri som kan hota individskyddet har insamlats.

I förhållande till de fyra huvudkraven i individskyddskravet har informations- och samtyckeskravet tillgodosetts genom att samtliga individer som deltagit i intervjuer och besvarat enkäter har gjort det av fri vilja. Informationskravet har också uppfyllts genom att syftet med projekten och vad resultatet ska användas till har tydliggjorts för deltagarna, antingen muntligt i inledningen av intervjuerna eller skriftligt i inledningen av enkäterna. Konfidentialitetskravet har uppfyllts genom att inga uppgifter på personnivå har rapporterats i enkäterna samt att personuppgifter har avidentifierats i intervjumaterialet innan resultatet presenterats. För att uppfylla kravet har också empirin förvarats på ett sådant sätt så att obehöriga inte kunnat ta del av det. Slutligen har nyttjandekravet uppfyllts genom att det material som samlats in genom projekten inte har använts utanför ett vetenskapligt sammanhang.

Validitet och reliabilitet

Begreppen validitet och reliabilitet har lite olika betydelse i olika vetenskapliga traditioner och det förekommer också lite olika typer av

validitet och reliabilitet (Cohen, Manion & Morrison, 2007). Mycket förenklat kan validitet förklaras som undersökningens eller mätinstrumentets *giltighet* och handlar om hur lämpligt, meningsfullt, korrekt och användbart utfallet är (Fraenkel et al., 2012). Reliabilitet handlar i stället om utfallet av en undersökning eller mätinstrument är noggrant, stabilt och exakt, det vill säga *tillförlitligt* (Fraenkel et al., 2012).

Det är många olika faktorer som påverkar en undersöknings kvalitet, exempelvis valet av datainsamlingsmetod, urvalet av analysenheter, bortfallets storlek, frågornas formulering och hur bearbetningen och analysen av materialet har genomförts (se ex. Cohen et al., 2007; Fraenkel et al., 2012). Hoten mot en undersöknings kvalitet går aldrig helt förebyggas, men däremot kan man begränsa deras effekter.

Ett alternativt sätt att diskutera en studies kvalitet på är utifrån urvalsförfarandet, datamaterialet och vilka rimliga slutsatser som kan dras av en studie (Jacobsson, 2008).

Urvalet

Till följd av den stora utbredningen av idrottsprofilerade utbildningar inom det svenska skolsystemet var det i de två projekten inte praktiskt möjligt att genomföra totalundersökningar. Därför gjordes ett urval av analysenheter. För att i möjligaste mån undvika ett snett och missvisande urval och i stället stärka undersökningarnas kvalitet har urvalen till de två projekten varit väl underbyggda och genomtänkta, och påminner starkt om den urvalsmetod som Eisenhardt och Graebner (2007) benämner som ett teoretiskt urval.

I utvärderingsprojektet valdes fem RIG och fem gymnasieskolor med ett stort utbud av idrottsutbildningar ut. De tio miljöerna valdes ut i samråd med uppdragsgivarna med ambitionen att söka fånga variationen och mångfalden avseende typ av kursutbud (antalet kurser), idrott (lag/individuell, sommar/vinter), huvudmannaskap (kommunal/fristående) och geografisk spridning.

METODOLOGISKA VAL OCH STUDIERNAS GENOMFÖRANDE

I Idrottslyftprojektet valdes de ingående skolorna ut genom två huvudsakliga steg. I det första steget valdes de 77 kommuner som uppfyllde ett fördefinierat krav på att minst 10 procent av eleverna i kommunerna var antagna vid en fristående skola ut. Skälet till att 10 procent valdes som gräns kommer av att tidigare studier visat att idrottsprofilerade utbildningar främst tillkommit för att ge kommunala skolor möjlighet att konkurrera med fristående skolor (Olofsson, 2008). För att möjliggöra en fördjupad analys av skolor med idrottsprofiler valdes i ett andra steg 40 kommunala och tio fristående skolor i tio kommuner ut. Urvalet av kommuner gjordes utifrån spridning över landet, storlek på kommunerna och Skolverkets kommungruppsindelning. Det slutgiltiga urvalet av skolor gjordes utifrån huvudmannaskap och för att en så stor variation i inriktningen av idrottsprofiler som möjligt skulle representeras (bred/specifik profil, lagidrott/individuell idrott).

Enkäterna

Specifikt för en enkätundersökning så påverkar urvalet av respondenter, bortfallets storlek och frågornas formulering den kvalitet som kan erhållas. I syfte att stärka de i utvärderingsprojektet använda enkäternas kvalitet har flera förebyggande insatser gjorts. Exempelvis har frågor som tidigare använts i andra studier använts och Ejlertssons (2005) riktlinjer kring enkätkonstruktioner följts. I projektet genomfördes också en pilotstudie där enkäterna och dess frågor testades innan de användes i skarpt läge. För att minimera bortfallet i de två enkäterna så skickades regelbundet uppdateringar av svarsfrekvenserna ut till de ansvariga på skolorna. En bra svarsfrekvens för enkätundersökningar är enligt Bryman (2002) 70 – 85 procent. I projektet hade elevenkäten totalt 75 procents svarsfrekvens och lärarenkäten 85 procent.

Intervjuerna

Utöver de ovan beskrivna kvalitetskriterierna menar Kvale och Brinkmann (2010) att kvalitén på en intervju också är beroende av de färdigheter och ämneskunskaper intervjuaren innehar. Mina erfarenheter av och färdigheter i att använda intervju som datainsamlingsmetod var innan projektets genomförande begränsade. Trots detta kunde i många av intervjuerna en öppen dialog mellan mig och skolledarna skapas. Skolledarna fick det utrymme som krävdes för att besvara frågorna och fick dessutom följdfrågor för att få möjlighet att klargöra otydligheter. För att förbättra mina ämneskunskaper om idrottsprofilerade utbildningar förberedde jag mig också noga innan intervjuerna genom att läsa på om det rådande regelverket och den sparsamma forskningen som fanns på området. Detta uppfyller flera av de kriterier Kvale och Brinkmann (2010) menar att en intervju med god kvalitet skall innehålla.

Användning av de teoretiska begreppen

Av det presenterade teoretiska ramverket och beskrivningen av hur de teoretiska begreppen operationaliserats, framgår att en mängd forskare inspirerats och använts sig av Bourdieus begrepp. Begreppen är däremot många gånger otydligt definierade av Bourdieu själv vilket enligt Robson och Sanders (2009) medfört att de operationaliserats på en mängd olika sätt av olika forskare.

I min användning av begreppen har jag inspirerats av Bourdieus texter, men också av hur andra forskare har operationaliserat och använt begreppen i sina studier. Exempelvis har jag i likhet med Peterson (2008) utgått från fältbegreppet i mina diskussioner av de idrottsprofilerade utbildningarna. I min användning av kapital begreppet har jag bland annat använt mig av Larssons (2008) operationalisering av elevers kulturella kapital och i min användning av habitus stödjer jag mig mot bland annat Green (2002) och Nielsen et al. (2012).

Kapitel 5: Sammanfattning av artiklarna

I det följande kapitlet sammanfattas i korthet de fyra artiklarnas resultat och slutsatser.

I. School sport in Sweden: what is it, and how did it come to be?

Genom artikeln beskrivs ur ett historiskt perspektiv framväxten och utvecklingen av idrottsundervisningen i skolan och det svenska systemet med idrottsprofilerade utbildningar i relation till förändringar av det svenska välfärdssamhället. Grunden till välfärdssamhällets utveckling förklaras av den i västvärlden dominerande neoliberala diskursen som haft stor inverkan på utformningen av det svenska utbildningssystemet och varit pådrivande i en rad utbildningsreformer de senaste 30 åren. Relationen mellan neoliberaliseringen av det svenska utbildningssystemet och det ökade utbudet av idrottsprofilerade utbildningar är i speciellt fokus för artikeln.

I artikeln definieras och beskrivs också det svenska systemet av idrottsprofilerade utbildningar i relation till andra länders system. Vidare diskuteras hur den svenska idrottsmodellen har utvecklats, förändrats och utmanats under de senaste 30 åren; en utmaning som delvis beror på att skolan numera ansvarar för delar av ungdomarnas träning i tävlingsidrott medan idrottsrörelsen ansvarar för delar av idrottsundervisningen i skolan. Avslutningsvis diskuteras den beskrivna utvecklingen i relation till Petersons (2008) resonemang om korsande av de sociala fälten idrott och skola, där artikeln till skillnad mot Peterson argumenterar för att det troligen handlar mer om att idrotten trätt in på skolfältet än om ett korsande av fält.

II. School sports is the solution: what is the problem?

I fokus för artikeln är de skäl och motiv som skolledare anger för att högstadieskolor valt att skapa idrottsprofiler, samt vad det är som gör att idrott är så värdefullt för skolor att erbjuda. Artikeln tar sitt avstamp i de neoliberala förändringarna av utbildningssystemet som via marknadsanpassning och konkurrensutsättning lett fram till att lokala kvasimarknader har skapats, där grundskolorna kämpar om att rekrytera elever.

Det huvudsakliga resultatet i artikeln är att skolledarna upplever en ökad konkurrenssituation på den lokala skolmarknaden och att skälen för att erbjuda idrottsprofilerna i stor utsträckning är kopplade till den ökade konkurrenssituationen. Resultatet förklaras med utgångspunkter i Bourdieus kapitalbegrepp, utifrån att idrottsprofilerna och de elever som deltar respektive lärare som undervisar fyller en viktig funktion för grundskolorna och tillför olika former av kapital till den enskilda skolan. Idrottsprofilerna tillför ekonomiskt kapital till skolorna, eleverna ett kulturellt kapital och lärarna ett socialt kapital.

Utöver konkurrensskålet pekar resultatet på att det som påverkat grundskolor att erbjuda specifikt idrott som profileringsområde är idrottens popularitet i samhället, de av samhället tillskrivna positiva effekter som fås av deltagande i idrott, av praktiska skäl hos den enskilda skolan samt, hos några grundskolor, en idé om idrottsprofilernas roll i talangutvecklingen av idrottande elever.

Sammanfattningsvis argumenteras i artikeln för att det som gör idrott så värdefullt för grundskolor att erbjuda är den mångfald av betydelser och värden som idrotten kan sammankopplas med vilka relativt enkelt kan konverteras till olika former av kapital för skolorna. Artikeln argumentera också för att en bieffekt av marknadsanpassningen av det svenska skolsystemet är att de idrottsprofilerade utbildningarna har utvecklats till att bli ett marknadsföringsverktyg för att rekrytera elever.

III. School sports pupils in Swedish upper secondary schools: selection based on what?

Artikeln fokuserar på hur de organisatoriska förutsättningarna för de idrottsprofilerade utbildningarna och de deltagande elevernas sociala bakgrunder samverkar med de selektionsmekanismer som ligger till grund för gymnasieelevers deltagande i ämnet specialidrott i Sverige.

Resultatet visar att de idrottsprofilerade utbildningarna, genom kombinationen av de två fälten skola och idrott, ökar den sociala stratifieringen av gymnasieelever. Med utgångspunkt i de organisatoriska förutsättningarna för specialidrott och registerdata från Skolverket (2008) visar studien att specialidrott främst organiseras i kombination med studieförberedande gymnasieprogram och med inriktning mot lagidrotter. Detta begränsar utbudet av specialidrott och påverkar vilka elever som har reella möjligheter att läsa ämnet. På en nationell nivå resulterar detta i att utbudet i högre grad matchar behovet och önskemålen hos pojkar, elever med svensk bakgrund och elever med högt utbildade föräldrar.

Svaren från 677 elevenkäter bekräftar resultatet att efterfrågan av specialidrott är beroende av elevernas sociala bakgrund. Detta resulterar i att elever med ett högt innehav av utbildningskapital i större utsträckning deltar i individuella idrotter och de utbildningar som ställer högre krav på idrottslig färdighet. I förhållande till innehavet av idrottskapital visar resultatet att det generellt krävs ett högre innehav av idrottskapital för att deltagandet skall vara möjligt för flickor och att innehavet är relaterat till de olika nivåernas krav på idrottslig färdighet.

IV. Teachers in school sports: between the fields of education and sport?

I fokus för artikeln är vilka tillgångar som blir gångbara och värdefulla för att få tillträde till positionen som lärare inom specialidrott och därmed värderas som ett symboliskt kapital. Utifrån att ämnet specialidrott är ett skolämne och därmed en del av skolans fält, men samtidigt påverkas av krav och behov från idrottens fält, analyseras i artikeln med utgångspunkt i 109 lärares enkätsvar, vilken kompetens, utbildning och bakgrund lärare i specialidrott har. Resultatet visar att trots de formella kraven på en lärarutbildning för att få tillträde till tjänsten som lärare inom gymnasieskolan, är det andra tillgångar som värderas högre inom ämnet specialidrott och därmed utgör ett symboliskt kapital. Detta visar sig, bland annat genom att en majoritet av lärarna hade en tränarutbildning (ej akademisk), medan färre hade en lärarutbildning. Resultatet visar samtidigt att lärarna uppskattade sina egna kompetenser inom specifika idrottskunskaper högt, vilket överensstämmer väl med ämnet specialidrotts målsättning; att utveckla elevernas idrottsliga färdigheter.

Den höga andelen lärare i specialidrott utan formell lärarutbildning förklaras i artikeln dels utifrån att det under en period inte funnits möjligheter till att erhålla den formella utbildningen, dels utifrån att specialidrott, speciellt verksamheten vid RIG, inte kan ses som en normal del av skolans fält, utan att det i stället är en del av idrottens fält och därmed påverkad av normer och värderingar inom idrottsrörelsen. Av denna anledning blir det därför förstaeligt att en tränarutbildning blir ett värdefullt symboliskt kapital som värderas högt av rektorer vid rekryteringen av lärare i specialidrott.

Kapitel 6: Slutsatser och diskussion

Ett syfte med denna avhandling har varit att bidra med en djupare förståelse av det relativt ouppmärksammade svenska systemet med idrottsprofilerade utbildningar. Med utgångspunkter i avhandlingens preciserade syfte och frågeställningar inleds detta avslutande kapitel med en sammanfattning och diskussion av de presenterade resultaten, varefter några potentiella implikationer och metodologiska funderingar presenteras. Kapitlet avrundas med kommentarer och tankar om utvecklingen inom området samt förslag på framtida forskning.

De idrottsprofilerade utbildningarna, eleverna och lärarna

Genom denna avhandling har ett speciellt fokus riktats mot det ökade utbudet av idrottsprofilerade utbildningar som vuxit fram inom det svenska skolsystemet (jfr. Lund, 2014), en utveckling som medfört att antalet elever och lärare som är involverade i verksamheten har ökat markant. Det ökade utbudet har även fått till följd att de deltagande elevernas idrottsliga förmågor på gymnasiet har breddats från den ensidiga elitinriktning som var grunden vid introduktionen av de första RIG:en under 1970-talet, till att också omfatta elever med lägre idrottsliga förmågor och ambitioner (Lund, 2010). Utvecklingen har under perioden också medfört att utbudet breddats till att omfatta grundskolans elever i relativ stor skala (Eliasson et al., 2012; Eriksson, 2007).

Denna utveckling kan spåras till de stora förändringar av det svenska skolsystemet som skett under de senaste 30 – 40 åren, en utveckling som i likhet med de övriga skandinaviska länderna och stora delar av

västvärlden, influerats av den i samhället dominerande neoliberal diskursen, vilken inneburit att skolsystemen har decentraliserats, privatiserats och konkurrensutsatts (se ex. Apple, 2001; Lund, 2014; Lundahl et al., 2013).

Med utgångspunkter i Bourdieus teoretiska ramverk kan en effekt av denna förändring ses som att ett nytt produktions- och konsumtionsfält vuxit fram (jfr. Nilsson, 1993), där olika producenter (skolkoncerner, kommunala skolor, skolledare) erbjuder olika varor (utbildningar, kurser, profiler) till potentiella konsumenter (elever och föräldrar) (jfr. Apple, 2001; Lund, 2008; Palme, 2008). Som en del av denna utveckling pekar avhandlingens resultat på att de idrottsprofilerade utbildningarna vuxit fram som en populär produkt att erbjuda. Enligt Kårhus (2013) har en liknande utveckling skett för idrottsutbildningar på högskole- och universitetsnivå i Norge.

Till skillnad mot andra delar av samhället har det svenska utbildningssystemet däremot inte fullt ut anammat de marknadsekonomiska principerna, då skolsystemet fortfarande regleras av olika nationella regelverk och lagar, såsom skollag och andra styrdokument. Skolmarknaden kan därmed, som Kårhus (2013) uttrycker det, ses som en slags kvasi-marknad (jfr. Bunar, 2010; Lundahl, 2002).

Förklaringen till det ökade utbudet av idrottsprofilerade utbildningar har genom avhandlingen belysts empiriskt genom intervjuer med 50 skolledare där skälen till varför grundskolorna valt att erbjuda idrottsprofiler har behandlats. Av analysen av dessa intervjuer, framkom att skälen i hög grad är kopplade till den ökade konkurrensituation som skolledarna upplever på de lokala skolmarknaderna. Detta är upplevelser som väl stämmer överens med tidigare forskning som visar på en ökad konkurrens inom skolsystemet (Ball et al., 2007; Johnsson & Lindgren, 2010). Min tolkning av detta är att skolorna, genom att profilera sig mot idrott, har funnit ett sätt att hantera den ökade konkurrensen på skolmarknaden. Något som bland annat Palme

SLUTSATSER OCH DISKUSSION

(2008) menar är viktigt för skolornas överlevnad, och som enligt Kårhus (2013) kan ses som en överlevnadsstrategi för skolor.

Varför det specifikt är idrott som vuxit fram som ett vanligt profilområde (jfr. Annerstedt, 2008; Lund, 2014) kan delvis förklaras av svenska barns och ungdomars omfattande deltagande i idrottsföreningars verksamhet (ex. Thedin Jakobsson et al., 2013), vilket medför att de potentiella konsumenterna är många. Men det kan också förklaras utifrån de många positiva effekter deltagandet i idrott tillskrivs av olika idrottsevangelister i samhället (jfr. Coakley, 2011). Att idrotten är så positivt laddad medför att skolorna genom att erbjuda idrottsprofiler därmed kan tillgodose många gruppers olika behov och önskemål, eller matcha deras habitus för att använda Bourdieus begrepp.

En första slutsats i avhandlingen är att de idrottsprofilerade utbildningarna, genom de beskrivna förändringarna av skolsystemet, utvecklats till en produkt som är möjlig att sälja på de lokala skolmarknaderna (jfr. Kårhus, 2010). Idrott i skolan har med andra ord utvecklats från att vara aktiviteter som främst utövas inom ett obligatoriskt ämne, till att vara ett konkurrensmedel på den lokala kvasi-marknaden för att locka elever till en viss skola.

Idrottsprofilerna och deras värde

Av den tidigare beskrivningen av det svenska systemet med idrottsprofilerade utbildningar och av artiklarna framgår att utbudet av idrottsprofilerade utbildningar ökat och breddats markant sedan mitten av 1990-talet. På gymnasiet regleras elevernas deltagande i de idrottsprofilerade utbildningarna av ämnet specialidrott som fram till och med gymnasiereformen 2011 lästes inom ramen för en idrottsprofilerad utbildning i form av ett LOG, REG eller RIG. I artikel III beskrivs och analyseras de organisatoriska förutsättningarna för dessa och resultatet visar att elevernas deltagande i idrottsprofilerade utbildningar främst möjliggörs genom en kombination av studieförberedande gymnasie-

program och med inriktning mot lagidrotter. En organisatorisk begränsning som påverkar vilka elever som väljer att delta.

Deltagandet i de idrottsprofilerade utbildningarna på grundskolan möjliggörs genom att skolorna utnyttjar det utrymme som ges för elevens och skolans val. De två varianterna av idrottsprofiler som förekommer inom grundskolan är dels en bred inriktning mot idrott och hälsa och fysisk aktivitet som återfinns vid 48 procent av skolorna, dels en inriktning mot specifika idrotter vid 63 procent av skolorna. Bland de idrotter som erbjuds är lagidrotterna vanligast förekommande, med fotboll (48%), ishockey (14%) och innebandy (11%) som vanligaste inriktningar. Individuella idrotter förekommer i något mindre utsträckning med dans (21%), fröidrott (13%) och hästsport (11%) som de vanligaste inriktningarna (Eliasson et al., 2012). I artikel II argumenterar jag för att högstadieskolorna genom att erbjuda detta utbud, kan tilltala många elevers och föräldrars intressen och smak (*habitus*).

En andra slutsats i avhandlingen är att skolorna genom att de anpassar sitt utbud till vissa idrotter som är populära på fritiden kan rekrytera fler elever och därigenom få ta del av fler individers ”elevpeng”. En resurs som påverkar skolans ekonomiska förutsättningar, som kan användas för inköp av material, utökade marknadsföringsinsatser eller inrättandet av nya tjänster. Utifrån Bourdieus begrepp kan detta tolkas som att det värde de idrottsprofilerade utbildningarna främst tillför skolorna är en form av ekonomiskt kapital.

Samtidigt pekar artiklarnas resultat på att idrottsprofilerna i förlängningen också påverkar *vilka* elever och lärare som rekryteras till skolorna.

Eleverna och deras värde

Av artikel III framkommer att de elever som väljs ut eller väljer att delta i de idrottsprofilerade utbildningarna inte är representativa för den totala populationen av gymnasieelever i Sverige. Med stöd i registerdata (Skolverket, 2008) visar resultatet att ämnet specialidrott lockar en

SLUTSATSER OCH DISKUSSION

större andel pojkar, färre elever med utländsk bakgrund och fler elever med föräldrar med högskoleutbildning jämfört med hela gymnasieskolan. I jämförelse med ungdomars deltagarmönster inom föreningsidrott visar det sig också att elevgruppen inte heller är representativ, då bland annat en större andel pojkar läser specialidrott.

Med hänvisning till forskning som visar att valet av utbildning och idrott är social stratifierat (ex. Nielsen et al., 2012; Sandell, 2007; Stuij, 2013), visar resultatet av artikel III att utbudet av idrottsprofilerade utbildningar på gymnasiet är bättre anpassat till vissa elever, vilka har en habitus som medför att deltagande i utbildningarna är möjligt och eftersträvansvärt.

En indikation på de bakgrundsfaktorer som visar sig ha effekt på skapandet av detta habitus med en smak för idrottsprofilerade utbildningar är kön (fler pojkar), etnicitet (svensk) samt två uttryck för elevernas innehav av kulturellt kapital; utbildningskapital (föräldrar med hög utbildningsnivå och studieförberedande gymnasieprogram) och idrottskapital (föräldrar med hög involvering i idrott). Med hänvisning till de organisatoriska begränsningarna av utbudet på gymnasiet, argumenterar jag för att de idrottsprofilerade utbildningarna, därför främst tilltalar den välutbildade medelklassens specifika dispositioner (klasshabitus), och därmed främst är attraktiv för elever med ”rätt” bakgrund. Rätt i den bemärkelsen att de i stor utsträckning kommer från välutbildade familjer med idrottsaktiva föräldrar som tror på idrottens evangelium.

I linje med detta, visar resultatet av intervjustudien med skolledarna på grundskolan som presenteras i artikel II att de idrottsprofilerade utbildningarna antas ha en positiv effekt på elevernas skolprestationer, samt att de elever som deltar anses vara välfungerande och högpresterande. Av utvärderingen av specialidrott (Ferry & Olofsson, 2009) framkommer också att idrottseleverna är högpresterande då utvärderingen presentera att specialidrottseleverna har signifikant högre betyg i samtliga kärnämnen än gymnasieelever i allmänhet.

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

Att idrottsprofilerna uppfattas rekrytera rätt elever, med rätt bakgrund och som är högpresterande, är skäl som kan antas påverka skolans rykte och ställning på den lokala skolmarknaden. Detta kan, för att använda Bourdieus begrepp, tolkas som att det värde eleverna som deltar i de idrottsprofilerade utbildningarna främst tillför skolorna är en form av kulturellt kapital.

Lärarna och deras värde

Av artikel IV, där lärarna som undervisar i de idrottsprofilerade utbildningarna är i fokus, framkommer att de till synes utgörs av en homogen grupp som skiljer sig från övriga lärare verksamma inom gymnasieskolan i vissa avseenden. Majoriteten är män, har svenskt ursprung och har genomgått en tränarutbildning i regi av något SF. Få av dem som undervisar är däremot utbildade lärare, vilket normalt utgör en värdefull tillgång (symboliskt kapital) för lärare och som också formellt krävs för att få tillträde (anställning) till en tjänst som lärare.

Förklaringen till detta är dels att de formella möjligheterna till att läsa en lärarutbildning med inriktning mot specialidrott har varit begränsad mellan år 2002 och 2011 (Tidén & Meckbach, opublicerat manuskript), dels att det inte funnits något behov av att utbilda sig till lärare i specialidrott då det i praktiken inte krävts för att bli anställd. Men främst anser jag att det beror på att en tränarutbildning och ett starkt idrottshabitus format genom deltagande i tävlingsidrott utgör ett viktigt symboliskt kapital inom de idrottsprofilerade utbildningarna. Framförallt verkar detta gälla lärare vid RIG där verksamheten är mer påverkad av de behov och krav som ställs av idrottsrörelsen.

Av resultatet av intervjustudien med skolledare vid grundskolor som presenteras i artikel II, framkommer samtidigt att det värde lärarna som undervisar i de idrottsprofilerade utbildningarna tillför skolorna är kopplat till deras engagemang i föreningsidrotten på fritiden. Genom detta har individerna tillgång till ett stort nätverk som blir värdefullt och

användbart för de lokala skolorna. Detta kan tolkas som att det främsta värde lärarna tillför skolorna är en form av socialt kapital.

Implikationer

En effekt av det ökade utbudet av idrottsprofilerade utbildningar är att det förekommer två parallella ämnen i skolan inriktade mot idrott. Dels det obligatoriska ämnet idrott och hälsa som riktar sig till alla elever, dels de olika varianter av idrottsprofilerade utbildningar som främst riktar sig till de elever som på fritiden är aktiva inom idrottsföreningar. Innehållet i dessa två ämnen utgörs i stor utsträckning av idrottsrörelsens aktiviteter, med den skillnaden att de inom ämnet idrott och hälsa ses som ett medel för att nå kursplanernas mål medan de är det slutgiltiga målet inom de idrottsprofilerna utbildningarna, framförallt på gymnasiet. Ytterligare en skillnad mellan de två ämnena är i relation till de som undervisar. Inom idrott och hälsa är det i stor utsträckning lärare utbildade i ämnet (Skolverket, 2009, citerad i Ferry & Olofsson, 2009, s. 26), medan det inom de idrottsprofilerade utbildningarna, som artikel IV visar, oftast är tränare utan formell lärarutbildning.

Denna utveckling kan förstås som att delar av den verksamhet som tidigare endast skett inom idrottsfältet, har flyttat in på skolans fält, och att idrottsrörelsen via sina utövare och ledare har fått ett eget utrymme inom utbildningssystemet (jfr. Olofsson, 2007). Det ökade antalet idrottsprofilerade utbildningar har därmed fått till följd att antalet idrottsagenter inom skolan har ökat, vilket enligt Bourdieu (2000) leder till förändring av styrkeförhållandena. Detta kan tolkas som att det obligatoriska idrottsämnet och dess lärares dominerande ställning inom skolans idrott har utmanats av idrottsrörelsen och dess tränare. Detta talar till skillnad mot Petersons argumentation om korsande av fält (ex. 2008), för att det snarare handlar om att idrotten trätt in på skolans fält.

En alternativ tolkning, som resultatet i artikel IV talar för, är att det kanske handlar om att delar av de idrottsprofilerade utbildningarna,

framförallt verksamheten vid RIG, istället är en del av idrottens fält, framförallt då en tränarutbildning och erfarenheter av elitidrott utgör ett symboliskt kapital för lärarna.

Oavsett om idrotten trätt in på skolans fält eller de idrottsprofilerade utbildningarna är en del av idrottens fält, är de idrottsprofilerade utbildningarna formellt sett en del av skolansvärld och lyder därmed under de rådande regelverken. Detta innebär att idrottsaktiviteterna och det ledarskap som i vanliga fall utövas inom idrottsrörelsen i viss mån måste förändras för att anpassas till skolans krav. Exempelvis är undervisningen i skolan obligatorisk, men deltagandet i idrottsföreningar frivilligt, skolans verksamhet sker inte könsuppdelad, vilket är normalfallet inom de flesta idrotter (i synnerhet i lagbollssporter), och de individuella elevernas eller idrottslagens tävlingsresultat är inte i primärt fokus i skolan, till skillnad mot den i stora stycken prestationsfokuserade föreningsidrotten. Enligt Peterson (2008) kräver dessa skillnader bland annat en annan slags pedagogik och ledarskap inom skolan än vad som normalt förekommer inom den frivilliga idrotten. I relation till detta pekar i ett internationellt perspektiv exempelvis Smith (2013) också på skillnaden mellan lärare och tränare och beskriver hur tränarna generellt har bra idrottsliga kunskaper men inte har rätt verktyg och förkunskaper för att arbeta i skolan med undervisning.

Att idrottsrörelsen fått ett eget utrymme inom skolan kan även leda till problem i förhållande till de normer och ideologier som råder inom idrotten och som inte är önskvärda inom skolan. Exempelvis i relation till maskulinitet (se ex. Brown, 2005), riskerar de rådande normerna att inte utmanas i någon större utsträckning i skolan på grund av att både elever och lärare som deltar i de idrottsprofilerade utbildningarna är en del av idrottsrörelsen och genom sitt deltagande där format sina värderingar och sitt habitus. Risken är då att de rådande normerna inom idrotten förstärks och reproduceras i skolan istället för att utmanas.

Anpassningen och förändringarna av idrotten efter skolans regler och normer kan däremot inte vara för stora, i så fall finns en risk att de

SLUTSATSER OCH DISKUSSION

idrottsprofilerade utbildningarna varken matchar skolans eller idrottsrörelsens behov. I så fall skulle idrottsprofilernas huvudsakliga funktion, att öka skolans konkurrenskraft och tillföra ekonomiskt kapital till skolorna, tappa sin kraft och skolorna kanske satsa på någon annan profil.

Det ökade utbudet av idrottsprofilerade utbildningar har samtidigt påverkat den svenska idrottsmodellen och de där dominerande aktörerna. Ett tecken på detta är att skolan utvecklats till en viktig producent inom idrottsfältet, bland annat genom att skolor i stor utsträckning anställer tränare till de idrottsprofilerade utbildningarna. Detta har resulterat i att fler tränare fått möjligheten att försörja sig på sin idrott och kan möjligen ses som en del av den professionalisering av idrotten som Sjöblom och Fahlén (2010) beskriver har skett i Sverige.

Utvecklingen har också medfört att det tolkningsföreträde (makt) idrottsrörelsen traditionellt haft över hur idrott bäst skall utövas och vilka kompetenser som bör utvecklas, har utmanats av de idrottsprofilerade utbildningarna och de styrdokument som reglerar verksamheten. Detta blir framförallt påtagligt för de elever och tränare som samtidigt påverkas av de regler, normer och värderingar som återfinns inom de två fälten. I skolan måste de anpassa sig till de formella styrdokumenterna och reglerna, medan de inom den frivilliga verksamheten kanske måste anpassa sig till andra synsätt. Att skolan utvecklats till en viktig aktör inom idrottsfältet, åtminstone när det gäller delar av ungdomars elitidrottande, skulle därför möjligen kunna ses som ett tecken på att den svenska idrottsmodellen närmar sig de anglosaxiska systemen.

Metodologiska reflektioner, validitet, reliabilitet

Genom att förhålla mig till de riktlinjer och förslag på genomförande av enkät- och intervjustudier som litteraturen erbjuder (ex. Ejlertsson, 2005; Kvale & Brinkman, 2010), har förutsättningarna för att stärka

avhandlingens validitet och reliabilitet och därmed också avhandlingens kvalitet varit goda.

Exempelvis är förutsättningarna för att avhandlingens resultat och slutsatser skall kunna generaliseras goda. Framförallt grundar jag detta på att urvalet av skolor till de två projekten varit väl underbyggda och genomtänkta, vilket medför att spridningen av analysenheter både geografiskt och organisatoriskt är väl tillgodosedd.

Ytterligare ett exempel på avhandlingens generaliserbarhet är att analyserna av de olika empiriska materialen stödjer varandra, vilket borgar för att de mönster som identifieras också är mönster som finns bland övriga skolor som erbjuder idrottsprofilerade utbildningar. Men då jag inte genomfört några totalundersökningar av de idrottsprofilerade utbildningarna kan jag inte med full säkerhet säga att det endast är de presenterade formerna som förekommer. Det kan finnas lokala varianter som inte överensstämmer med de mönster som presenteras i denna avhandling.

En potentiell svaghet i avhandlingen som kan påverka kvaliteten är att båda de projekt som avhandlingens empiri är insamlad genom har genomförts med syften som inte är helt samstämmiga med avhandlingens. Nu när jag fått en överblick över de idrottsprofilerade utbildningarna i Sverige, har jag märkt att det finns frågor som inte har ställts eller som fortfarande är obesvarade. Exempelvis saknas information om delar av elevernas och lärarnas bakgrund som traditionellt använts inom forskning inspirerad av Bourdieus teoretiska referensram. Ett exempel på detta är Engström (2010) som i sin analys av smak för motion utgår från information om individernas sociala bakgrund, betyg i teoretiska ämnen under grundskolan och boendeort, vilket det på individnivå saknas information om i denna studie. Frågan om vilken effekt en idrottsprofil har på en skola över tid, som Warren Pedersen (2012) belyser ur ett danskt perspektiv, är inte heller utredd genom avhandlingen.

Ytterligare en svaghet är svårigheterna med att på ett tillfredställande sätt uppskatta och operationalisera Bourdieus centrala begrepp (se ex.

SLUTSATSER OCH DISKUSSION

Larsson, 2009; Redelius, 2002; Stuij, 2013; Thorpe, 2009). Exempel på detta är att jag i artikel III skattar elevernas kulturella kapital indirekt genom deras utbildningskapital och idrottskapital. Andra studier inspirerade av Bourdieu har visat att det finns andra sätt att operationalisera och skatta innehavet av kulturellt kapital på. I artikeln används däremot den metod Larsson (2008) tidigare utvecklat och använt med framgång, vilket bör tala för att processen trots allt är tillfredställande. I artikeln har också en indikation på elevernas idrottshabitus skattats via information om deras idrottskapital. Tidigare har Engström (ex. 1999, 2008) visat att ett habitus med smak för idrott kan skattas utifrån information om individernas idrottsbetyg och bredden av idrottsliga erfarenheter. Den tillgängliga empirin tillät dock inte denna operationalisering. I artikel III har i stället elevernas idrottshabitus indikerats utifrån elevernas uppskattade innehav av idrottskapital, i likhet med hur exempelvis Haycock och Smith (2012) använder begreppet.

Avslutande kommentarer

Under den senaste tiden har allt starkare kritik riktats mot den svenska skolans utveckling och den marknadsanpassning och privatisering som skett (se ex. Vlachos, 2011). Bland annat har kritik riktats mot att segregationen utifrån elevernas sociala bakgrund har ökat (Bunar, 2010; Skolverket, 2012). Därtill har skolans nationella likvärdighet problematiserats (Lundahl et al., 2013; SOU 2008:27). Kritik har också riktats mot kommunernas ökade kostnader för utbildning (Lindbom, 2010) och att utländska riskkapitalister kunnat tjäna pengar på att driva skolor med kommunala skattemedel. Den stora variationen i gymnasieskolors utbud av lokala program och kurser har också uppmärksamats (SOU 2008:27). Som en effekt av kritiken finns vissa tendenser till en centralisering och starkare reglering av utbildningsmarknaden (Lund, 2014), bland annat genom att jämställa reglerna för kommunala och fristående skolor samt en begränsning av skolors

möjligheter att erbjuda lokala utbildningsvarianter (Lundahl et al., 2013).

Under 2011 genomfördes den senaste reformeringen av utbildningssystemet, en ny skollag (SFS 2010:800) och nya läroplaner för grundskolan (Lgr11) och gymnasieskolan (Gy11) infördes. Reformen har bland annat inneburit att det krävs en lärarlegitimation för att vara behörig att undervisa i ett skolämne (yrkesämnena, inklusive specialidrott, undantagna tillsvidare), att ett nytt betygssystem och fler nationella prov har införts, samt att gymnasieskolans utbud av kurser och program reglerats starkare.

För de idrottsprofilerade utbildningarna har reformeringen av gymnasieskolan resulterat i att de lokala varianterna av idrottsprofilerade utbildningarna (LOG och REG) har försvunnit och att den nya formen NIU introducerats vid sidan av RIG:en. Denna utveckling kan förstås som att staten uppmärksammat att utbudet av idrottsprofilerade utbildningar blivit för stort och att kvalitet därigenom inte kunnat bibehållas (jfr. Lund, 2014). Genom förändringen har de idrottsprofilerade utbildningarna kvalitetssäkrats och utbildningarna fått ett tydligare fokus på elitidrott. Samtidigt har förändringen inneburit att idrottsrörelsen, genom RF och vissa SF, fått större makt över vilka skolor som har möjlighet att erbjuda idrottsprofilerade utbildningar och ökade påverkansmöjligheter på den idrottsliga verksamheten i skolan.

Ämnet idrott och hälsa har också utökats med valbara specialiseringskurser, där eleverna utifrån idrott och hälsas ämnesplan och betygskriterier väljer en idrott att fördjupa sig inom. Exakt vilken riktning och omfattning fördjupningskurserna i idrott och hälsa kommer att ta är för tidigt att uttala sig om eftersom det i realiteten är mycket få elever som väljer sådana specialiseringar.

Grundskolans utbud av idrottsprofilerade utbildningar har däremot inte påverkats i lika stor utsträckning av den genomförda reformen, då möjligheterna för skolorna att utnyttja tiden avsatt för elevens och skolans val till idrott inte begränsats i någon egentlig mening. Av de

SLUTSATSER OCH DISKUSSION

allmänna bestämmelserna för grundskolan i skollagen framgår att det ska ”finnas elevens val och skolans val. Undervisningen i elevens val ska syfta till att fördjupa och bredda elevens kunskaper i ett eller flera ämnen. Skolans val får omfatta ett lokalt tillval, om Statens skolverk har godkänt en plan för undervisningen” (SFS 2010:800, 10 kap. 4§). Traditionellt sett har ämnet idrott och hälsa varit det ämne som eleverna fördjupar och breddar sina kunskaper i genom de idrottsprofilerade utbildningarna, men i praktiken har en stor del av verksamheten bestått av träning i olika tävlingsidrotter vilket inte är överensstämmande med ämnets syfte och målsättning. Detta i kombination med att skolor många gånger använder tränare som inte är anställda av skolan och som inte är behöriga lärare i idrott och hälsa är något som Skolinspektionen uppmärksammat vid sin tillsyn av skolor och begärt förtydligande om (personlig kommunikation med idrottslärare vid en skola med idrottsprofil våren 2014).

Det förs också en diskussion om vilka lärare som är mest lämpliga att undervisa i gymnasieämnet specialidrott, där de involverade aktörerna, Skolverket, RF och de lärosäten som erbjuder lärarutbildning i idrott och hälsa, bland annat diskuterar om det skall krävas en lärar- eller en tränarutbildning. Utfallet av denna diskussion kommer att bli viktig för vem som i framtiden skall utbilda dessa lärare och vilka förkunskapskrav som då kan ställas på dem.

Framtida forskning

Vilken betydelse den beskrivna utvecklingen kommer att ha på vilka elever som i framtiden väljer eller får möjlighet att delta i de idrottsprofilerade utbildningarna och vilka idrottsliga resultat dessa kommer att kunna få är oklart. Vilken bakgrund och kompetens lärarna i de idrottsprofilerade utbildningarna i framtiden kommer att inneha och vilken funktion och vilket värde utbildningarna kommer att tillskrivas av skolor, lärare och elever är inte heller säkert. Det är inte heller klargjort vilka effekter införandet av en idrottsprofilerad utbildning kan

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

få för lokala skolor. I framtida forskningsprojekt skulle detta vara intressant att undersöka, exempelvis genom att belysa vilken effekt det nya systemet på gymnasiet med RIG och NIU får avseende vilka elever som antas till de idrottsprofilerade utbildningarna, vilka lärarna i de idrottsprofilerade utbildningarna blir om kravet på en lärarlegitimation införs, samt hur en enskild skola utvecklas, till exempel avseende elevernas bakgrund och måluppfyllelse efter införandet av en idrottsprofilerad utbildning.

Kapitel 7: English Summary

In the wake of a deregulated school system – School sports in Sweden

Introduction

The present thesis addresses one outcome of the deregulation of the Swedish school system, namely the prevalence of school sports, which has increased significantly on all school levels since the mid-1990s and today attracts a large number of pupils. With starting points in the neoliberal discourses which have had a major impact on the development of Swedish society over the past 30-40 years, the process in which the Swedish school sports system have emerged is described, and the reasons why schools offer school sports discussed. Inspired by the French sociologist Pierre Bourdieu's theoretical framework, the pupils and teachers involved in school sports are highlighted, as the reasons to why especially they have chosen or been selected to participate. Empirically, the thesis is based on two research projects investigating school sports organization and design at upper secondary schools and elementary schools. Within this framework, four articles were written in order to answer the aim and research questions of the thesis.

Aim and research questions

This thesis aims to contribute to a deeper understanding of the Swedish school sports system. More precisely, the aim is to describe and analyse the emergence and organization of school sports and highlight the function it has for Swedish schools.

The research questions guiding the work are:

1. What characterizes the Swedish school sports system and what has enabled the development of this system?
- 2 Why have schools chosen to offer school sports and what makes sports viable for schools?
- 3 Who are the pupils participating in school sports and how do their social characteristics interact with the organizational conditions of school sports?
- 4 Who are the teachers in school sports and what resources do they possess which have allowed them to become teachers in school sports?

Contextualisation

School sports

Internationally, the phenomenon of school sports usually refers to competitive sports organized in a school setting (Laker, 2001; Stokvis, 2009; Pot & van Hilvoorde, 2013). Among the more well-known systems of school sports are the American and British systems, where much of child and adolescent competition in sports is organised by and throughout the pupils' schools (e.g., Annerstedt, 2008; Hornet al., 2011; Stokvis, 2009).

ENGLISH SUMMARY

In a Swedish context, the concept of school sports can be summarized as the activities occurring within the context of a specific sports programme at the upper secondary school or compulsory school level. School sports have existed in Sweden since the 1970s, when the first national elite sports schools (Riksidrottsgymnasier, RIG) were introduced, with the aim to enable elite sport athletes to develop in their sports while also receiving upper-secondary education (Lund, 2014; Uebel, 2006). To facilitate studies for sports pupils, the subject “special sports” was created during the academic year 1977/78, which regulates participation at an upper secondary school level. This subject is governed by a national syllabus, including grading criteria and is the same regardless of sport or athletic level. During the 1990s, every school was given the opportunity to offer school sports and the supply expanded considerably at the upper-secondary level and regional elite sports programmes (Regionala idrottsgymnasier, REG) and local sports programmes (Lokala idrottsgymnasier, LOG) were created (Eriksson, 2010).

In elementary schools, there is no specific subject for school sports. Instead, elementary schools use the time intended for the pupil’s option (eleven val), which is a specific time regulated through the Education Act for pupils to deepen their expertise in an optional subject (SFS 2010:800). The pupil’s option was implemented with school reforms in 1994, which made it possible for schools to profile themselves in different areas such as sports. Two types of sports profiles dominate in compulsory schools, one in which the school offers a broad focus on health and sports, and one where the school offers training in one or more specific sports during the school day (Eliasson et al., 2012).

The Swedish sports model

The way sports are organized in Sweden is usually described in the context of the Scandinavian sports model (Bairner, 2010; Seippel et al., 2010). In this model, the responsibility for children’s and young

people's physical activities are divided between two main actors: the educational system and the sports movement. The schools are responsible for the physical education of all children and adolescents, while the sports movement is responsible for voluntary training and competition in sports.

The overall participation rates in physical activities in Sweden are high compared with other countries (Gratton, Rowe & Veal, 2011), and most Swedish youth and children are, at some time during their upbringing, members of a sports club (Trondman, 2005). A special feature of the Swedish sports model which distinguishes it from many other countries is, in addition to the organizational form and the large proportion of participants in sports, the educational system's part in young peoples' training and competition in sports. In comparison with, for example England and the US, where schools are an important base for the practice of sports, and where many students are competing in the school name (Stokvis, 2009; Bairner, 2010; Pot & von Hilvoorde, 2013), the actual sport competitions are not performed in school or between schools or even in the name of schools in Sweden, but rather in the name of voluntary sports clubs.

Changes to the Swedish school system

Similar to many school systems in the Western world, the Swedish school system has undergone major changes over the past 30–40 years (Blomqvist, 2004). According to Lindensjö and Lundgren (2000) and Lundahl et al. (2013), these changes radically altered the conditions for Swedish schools. Influenced by the neoliberal discourse present in society, the school system during this period decentralized, market adjusted and increased the freedom of choice among consumers (pupils) (Blomqvist, 2004; Lundgren, 2006). These changes were made possible through a series of reforms, including the introduction of school vouchers, the introduction of open enrolment, and expanded possibilities to establish independent schools. One consequence of the

implemented reforms is that local quasi-markets, in which schools are struggling for their pupils' interests, have been created (Bunar, 2009; Lund, 2008; Lundahl, 2002). Schools have therefore started to specialize in various areas, in order to increase their market power and to attract more pupils (Forsberg, 2010; Palme, 2008). In the wake of this development, sports have emerged as a popular area for specialisation (Annerstedt, 2008; Lund, 2014).

Theoretical framework

The theoretical framework of the thesis is inspired by the French sociologist Pierre Bourdieu's theories and concepts. The choice of inspiration is based on previous research, both international (cf. Cushion et al., 2003; Pang et al., 2013; Skille, 2005a, 2007; Thorpe, 2009) and national (cf. Backman, 2010; Engström, 1999; 2010; Larsson, 2008; Larsson, 2009; Löfgren, 2002; Nilsson, 1993 to name a few), showing that the theories and the included key concepts of *field*, *capital* and *habitus* are useful for understanding the relationship between social structures and practice.

According to Bourdieu (2000), characterizing for a social field is, that there is a defined context or area that contains specialized agents and institutions, which fight about something common to them. The actual fight is about positions and power within the field (Frykholm & Nitzler, 1989), which for example determines who has the interpretation rights in specific issues (Backman, 2010; Nilsson, 1993). Distinguishing the concept is that every field has its own history which results in specific logics and rules are in play (Frykholm & Nitzler, 1989; Larsson, 2009). This influences what is considered a valuable resource in the field (Backman, 2010; Nilsson, 1993). Bourdieu and Robison (1985) describe a field as "an autonomous universe, a game-space where one plays a game with certain rules, different from those of the game played in the space nearby" (p. 65).

In the thesis, the concept of field is primarily used in Article III in the analysis of the social selection processes underlying pupils participation in school sports, in Article IV in the analysis of valuable resources for teachers in school sport, and in relation to discussions of what Peterson (2007, 2008, 2009) expresses as the crossing of the social fields of education and sport.

Generally speaking, the concept of capital can be explained as resources, assets, or values within a defined field (Bourdieu, 1990). Specifically with capital is that the possession affects the position and power, which can be obtained in the field (Larsson, 2009), but also the options available to the individual (Bourdieu, 2000; Quarmby & Dagkas, 2012). What is specifically valued and becomes capital is determined by the participants in the field. This is why there must be a market where the holding of a specific capital is valuable and desirable (Broady, 1998). This implies that a specific asset may be conferred value in one field, while not in another (Engström, 2008; Larsson, 2008). The most fundamental form of capital consists of what Bourdieu terms symbolic capital (Broady, 1990; Larsson, 2009), and can be said to be a general case of the other forms of capital; the most commonly used forms are economic, cultural and social (Bourdieu, 1986).

In the thesis, various forms of capital are used in the analysis of the schools, pupils and teachers. In Article II, the three forms of capitals as economic, cultural and social, are used in the analysis of principal reasons for offering school sports. In Article III, it is primarily cultural capital which is used in the analysis of the selection of pupils for school sports. In the article, the pupils' possession of education capital and sporting capital are used as an indirect expression of the pupils' possession of cultural capital. In Article IV, the concept of symbolic capital has been used in an analysis of the resources possessed by teachers in school sports.

The concept of habitus is described by Bourdieu as “[a] system of durable, transposable dispositions, structured structures predisposed to

ENGLISH SUMMARY

function as structuring structures” (1990, p. 53). The habitus may be seen as a kind of internal compass, which affects the conscious and unconscious ways an individual acts, thinks and orients him- or herself in different situations (Bourdieu, 1990; Engström, 2010; Redelius, 2002). A person’s habitus is mainly established during childhood (Bourdieu, 1984; Engström, 2008; Nielsen et al., 2012) and can be seen as the product of his or her history, as well as a result of the social experiences and collective memories that have been inscribed in his or her body and mind (Broady, 1998; Wheeler & Green, 2012). Among other things, the result of an individual’s habitus may be expressed through the choice of food, beverage, and literature, but also through educational choices or through participation in sports (Engström, 1999; Löfgren, 2001; Skille, 2005a, b; Stuij, 2013; Wheeler & Green, 2012).

In the thesis, a point of departure is that habitus affects taste, preferences and choices in different ways. The concept of habitus in this thesis is primarily used as an analytical tool in the interpretation and discussion of results of Articles III and IV. In Article III, the concept of habitus is used in the analysis of what it is that makes participation in school sports reasonable and possible for some pupils. In Article IV, the concept is used in the discussion of what background and competencies those who teach in school sports have.

Methodology and implementations

The empirical material for the thesis was collected through two larger research projects: The national evaluation of the subject special sports (Ferry & Olofsson, 2009) and the project Doors opened for more (Eliasson et al., 2012).

The evaluation of special sports was conducted during the period 2008–2009, and was based on data from five RIGs and five “regular” secondary schools with a wide supply of school sports. The empirical data gathered through the project is used in Article I to exemplify the

Swedish development of school sports. The questionnaire's data on pupils collected in the project, together with conforming parts from Lund and Olofsson questionnaire study (2009), are used as empirical data for Article III. The questionnaire data on teachers constitute the empirical data in Article IV.

The project Doors opened for more was conducted during 2010–2011 and the thesis utilized parts of the material gathered through the project's quantitative-oriented sub-study, which highlighted the organization and distribution of school sports at the elementary school level in 77 selected municipalities. The empirical data from the project is used as examples in Article I, and the 50 telephone interviews with principals in the project constitute the empirical basis of Article II.

Summary of articles

I. School sport in Sweden: what is it, and how did it come to be?

From a historical perspective, Article I describes the development of the Swedish system of school sports in relation to major school reforms during the last decades. The relationship between the neoliberalisation of the Swedish school system and the increased supply of school sports are in special focus in the article, which defines and describes the Swedish system of school sports in relation to systems in other countries. Also discussed is how the Swedish sports model has evolved and changed during the past 30 years. This is partly explained because schools now are responsible for some of adolescents' training in competitive sports, while the sport clubs are responsible for parts of the education in sports in school. Finally, in contrast to Peterson's (e.g., 2008) notion, the article argues that the development is an intrusion by the field of sports in to the field of education rather than a crossing of the two fields.

II. School sports is the solution: what is the problem?

The focus of Article II is the reasons and motives that, according to school principals, are the basis for secondary schools' decisions to offer school sports, and what makes school sports so valuable for schools. Drawing on the marketization and increased competition among schools in Sweden, the main result of the article is that principals' experience increased competition on the local school market, and that the reasons for offering school sports are largely linked to this. With reference to Bourdieu's concept of capital, this result is explained by school sports and the pupils and teachers involved play important roles for the schools, and provide various forms of capital. School sports by itself adds economic capital to the schools, the pupils' cultural capital and the teachers' social capital.

Furthermore, the article shows that what influences schools offer sports is also dependent on the sport's popularity in Swedish society, various positive outcomes attributed to participation in sports, practical reasons, and at some schools, school sport's role in the pupils' talent development.

III. School sports pupils in Swedish upper secondary schools: selection based on what?

Article III focus on how the organizational conditions for special sports and pupils' social characteristics interact with the different selection processes that underlie upper secondary pupils' participation in school sports. The results show that in school sports, through the combination of the two fields of education and sports, the social selection among pupils in upper secondary schools has increased. With a starting point in the organizational conditions for special sports and registry data, the result shows that school sports in Sweden are mainly offered in combination with academic study programmes and in team sports. This limits the supply of school sports and thus has an impact on which pupils find participation in school sports reasonable and possible. On a national level, this results in the supply being offered to a higher degree

appeals to the demands and habits of boys, pupils with a Swedish background, and pupils with highly educated parents.

Furthermore, based on 677 pupils' questionnaire responses, the result shows that the demand of school sports depends on the pupils' social characteristics. Drawing on the pupils' possession of capital, the result shows that pupils with large educational capital participate in individual sports and programmes with a higher demand of sporting skills. In relation to pupils' sporting capital, the results show that it generally requires higher capital among girls for participation to be possible, and that capital is related to the different levels' demand of sporting skills.

IV. Teachers in school sports: between the field of education and sport?

The focus of the article is the resources that are valuable and required to become a teacher of school sport and gain recognition as symbolic capital. Starting with that special sports is a school subject and thus a part of the field of education, however simultaneously influenced by the demands and requirements from the field of sport, and drawing on questionnaires responses from 109 teachers, the article examines the competencies, education and background of teachers in school sports. The result shows that, despite the formal requirement of a teacher certificate to obtain a position as a teacher in upper secondary school, other resources are valued more highly in special sports and gain recognition as symbolic capital. This was shown, among other factors, by the coaching education (non-academic) of a majority of the teachers, while fewer had a teaching education. Furthermore, the results show that the teachers' specific sports skills were valued highly by themselves, which corresponds well with the main objective of special sports; to develop the pupils' sporting abilities.

The high percentage of teachers in school sports without formal teacher education is mainly explained by school sports, especially the activities at RIGs, cannot be seen as a legitimate part of the field of

education. Instead, school sports are seen as a part of the field of sports and thus to a great extent influenced by the norms and values within the sports movement. Therefore it becomes understandable that a coaching education is considered valuable symbolic capital which is highly valued to become a teachers in school sports.

Conclusion and discussion

The development of the Swedish system

This thesis argues that production and consumer fields have emerged (cf. Nilsson, 1993), in which different producers (school companies, local schools and principals) offer different products (programs, courses) to potential consumers (pupils and parents) (cf. Apple, 2001; Lund, 2008; Palme, 2008). This thesis indicates, that school sports have emerged as a possible commodity to offer in Swedish schools, a development similar the one Kårhus (2013) reported to have taken place at the higher education level in Norway.

In support of this conclusion, the results show that the main reason for the schools to offer sports is linked to increased competition on the local school markets. By specializing in sports, the schools have thus found a way to cope with the increased competition in the school market (cf. Palme, 2008). Furthermore, the reasons why specifically sports have emerged as a popular specialisation area (cf. Annerstedt, 2008; Lund, 20012) are partly explained by the large number of participants in sport in Sweden (cf. Trondman, 2005), which means that there are many potential consumers. Another explanation is the many positive effects of participation in sports attributed by the sports evangelists in society (cf. Coakley, 2011). By offering school sports, schools can thereby appeal to many different needs and tastes.

One conclusion of the presented results is that the school sports, through the described changes of the school system, have emerged as a potential commodity for sale at the local school markets (cf. Kårhus,

2010), and that the primary function of school sports is to recruit pupils to the local schools. Sports in schools have thus evolved from activities that are exercised primarily as a compulsory subject to a competitive tool in the local quasi-markets.

School sports, the pupils and teachers

From the results presented, it is suggested that the way school sports is organized influences which pupils will find the supply reasonable and possible. By choosing to specialize in some sports, especially team sports, schools have found a way to appeal to many pupils and thereby increase the schools' competitiveness on the local school market. By doing this, schools may recruit more pupils, and due to the Swedish voucher system, increase their financial situation; something that, with reference to Bourdieu's theoretical framework, could be interpreted as economic capital.

Simultaneously, the results suggest that school sports also affect which pupils and teachers are recruited to the school. In relation to the pupils involved in school sports, the result indicates that school sports seems to be better adapted to the demands and habitus of certain pupils. Common social characteristics for these pupils are that they mainly are from the educated middle class, and are considered well-functioning and high-performing, thus the "right" kind of pupils for the schools. In light of this, the primary value pupils involved in school sports bring to the schools are in the form of cultural capital.

The presented results indicate that the majority of the teachers involved in school sports are male, have Swedish origin and have a coaching education. However, few had a teaching certificate which usually is required to become a teacher. The main reason for this, as suggested by the results, is that a coaching education and experience in competitive sports is valued higher and is valuable symbolic capital in school sports. Simultaneously, it is suggested that teachers' primary value for the schools is linked to their involvement in club sports and

experiences in elite sports, which can be seen as an indication of social capital.

Implications

One effect of the increased supply of school sports is that there exists two parallel subjects in school oriented towards sports: the compulsory subject physical education that is provided to all pupils, and the different forms of school sports provided to those pupils, who during leisure time are active in sports clubs. The activities in these two subjects mostly involved those used by the sports movement, with the difference being that in physical education they are often seen as a means for achieving curriculum goals (e.g., health), while the ultimate goal in school sports are the training in the sports themselves.

This development, suggest that part of the activities that previously only occurred in the field of sport has moved in to the field of education. Or alternatively, as indicated by the results on teachers' symbolic capital, that school sports is to a greater extent a part of the field of sports rather than a part of the field of education.

Regardless of the suggested development, the sports activities to some extent have to change in order to adapt to the prevailing conditions in schools. These changes can, however, not be too large, as the supply of school sports then no longer suits the sports movements and the needs of their participants. In that case, school sports main value for schools, to recruit more pupils and increase their economic capital, loses its power.

The increased supply of school sports has also influenced the Swedish sports model. One expression of this is that more coaches, by becoming teachers in school sports, will have the opportunity to be professional in their profession. The development has also led to the interpretation of rights in how training is best done, has been challenged by school sports. This has thus changed the power structures in the field of sports.

Concluding remarks

During 2011, the Swedish educational system has been reformed, resulting in new rules and regulations. For school sports, this has resulted in local variations of school sports disappearing at upper secondary school, and new forms of nationally approved sports programs (NIU) being introduced. With this change, school sports have a clearer focus on elite sports, and the Swedish Sports Confederation and some of the Special Sports Federations have gained more power and influence on sports in schools. The range of school sports at the elementary school level has not been affected to the same extent since the possibilities for schools to use the time allocated for student choice and school choice have not been restricted.

At present, discussions continue about which teachers are most appropriate to teach in upper secondary school sports. The agents involved, for example the National Agency for Education, the Swedish Sports Confederation and the different institutes offering teacher education in the subject physical education, are also discussing whether there should be a teacher or a coach in charge of education in school sports. The outcome of this struggle will be most important for the educations of these teachers in the future, together with entry requirements that may be imposed on them.

Which implications the described development will have on pupils and teachers, which sport results it may lead to, and what function and value school sports will be attributed in the future is not clear. The impact the choice of offering school sports has for local schools is also not investigated. In future research projects, these topics would be interesting to follow and to investigate in detail.

Referenser

- Alvesson, M., & Kärman, D. (2007). Constructing mystery: empirical matters in theory development. *Academy of Management Review*, 32(4), 1265-1281.
- Annerstedt, C. (1991). *Idrottslärarna och idrottsämnet. Utveckling, mål, kompetens – ett didaktiskt perspektiv* (Doktorsavhandling). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Annerstedt, C. (2005). Physical education and health in Sweden. I M. Gerber & U. Phöse (Eds.), *International comparison of physical education: concepts, problems, prospects*. Oxford: Meyer & Meyer sport.
- Annerstedt, C. (2008). Physical education in Scandinavia with a focus on Sweden: a comparative perspective. *Physical Education & Sports Pedagogy*, 13(4), 303-318.
- Apple, M. W. (2001). Comparing neo-liberal projects and inequality in education. *Comparative Education*, 37(4), 409-423.
- Backman, E. (2010). *Friluftsliv in Swedish Physical Education – a Struggle of Values. Educational and Sociological Perspectives* (Doktorsavhandling). Stockholm: Department of Education in Arts and Professions.
- Bairner, A. (2010). What's Scandinavian about Scandinavian sport? *Sport in Society*, 13(4), 734-743.

- Ball, S. J. (2003). *Class Strategies and the Educational Market: The Middle Classes and Social Advantage*. London/New York: Routledge.
- Ball, S. J., Goodson, L. F., & Maguire, M. (Eds.). (2007). *Education, Globalisation and New Times*. London: Routledge.
- Bergsgard, N. A., & Norberg, J. R. (2010). Sport policy and politics – the Scandinavian way. *Sport in Society*, 13(4), 567–582.
- Blomqvist, P. (2004). The choice revolution: Privatization of Swedish welfare service in the 1990s. *Social Policy & Administration*, 38(2), 139-155.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge; Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1978). Sport and social class. *Social Science Information*, 17(6), 819-840.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction – A Social Critique of the Judgment of Taste*. London: Routledge & Kegan, Paul.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. I J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241-258). Westport: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1988). Program for a sociology of sport, *Sociology of Sport Journal*, 5, 153-161.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1998). *Practical reason: On the theory of action*. Stanford: Stanford University Press.

REFERENSER

- Bourdieu, P. (2000). *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Bourdieu, P. (2004). *Science of Science and Reflexivity*. Chicago: The University of Chicago Press
- Bourdieu, P. (2005). Habitus. I J. Hillier., & E. Rooksby (Eds.), *Habitus: A sense of place* (2nd ed.) (s. 43-49). Aldershot: Ashgate Publishing Limited.
- Bourdieu, P., & Passeron, J. C. (1979). *The Inheritors: French Students and Their Relation to Culture*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bourdieu, P., & Robinson, K. (1985). Delegation and Political Fetishism, *Thesis eleven*, (10-11), 56-70.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Broady, D. (1990). *Sociologi och epistemologi: Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin* (Doktorsavhandling). Stockholm: Högskolan för lärarutbildning.
- Broady, D. (1998). Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg, *Skeptron occasional papers*, 15, 1-26.
- Brown, D. (2005). An economy of gendered practice? Learning to teach physical education from the perspective of Pierre Bourdieu's embodied sociology. *Sport, Education and Society*, 10(1), 3-23.
- Bryman, A. (2002). *Sambällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber Ekonomi.

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

- Bunar, N. (2009). *När marknaden kom till förorten – valfrihet, konkurrens och symboliskt kapital i mångkulturella områdens skolor*. Lund: Studentlitteratur.
- Bunar, N. (2010). Choosing for quality or inequality: Current perspectives in the implementation of school choice policy in Sweden. *Journal of Education Policy*, 25(1), 1-18.
- Coakley, J. (2011). Youth Sports: What counts as “Positive Development?”. *Journal of Sport and Social Issues*, 35(3), 306-324.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th ed.). London: Routledge.
- Cushion, C. J., Armour, K. M., & Jones, R. L. (2003). Coach education and continuing professional development: experience and learning to coach. *Quest*, 55(3), 215-230.
- Daun, J. (2006). Privatisation, decentralisation and governance in education in the Czech Republic, England, France, Germany and Sweden. I J. Zajda (Red.), *Decentralisation and Privatisation in Education. The Role of the State* (s. 75-79). Dordecht: Springer.
- Ds 2001:12. *Konkurrens bildar skola – en ESO-rapport om friskolornas betydelse för de kommunala skolorna*. Stockholm: Finansdepartementet.
- Eisenhart, K. M., & Graebner, M. E. (2007). Theory building from cases: Opportunities and challenges. *Academy of Management Journal*, 50(1), 25-32.
- Ejlertsson, G. (2005). *Enkäten i praktiken. En handbok i enkätmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

REFERENSER

- Eliasson, I., Ferry, M., & Olofsson, E. (2012). *Dörrarna öppnade för mera. En studie om idrottsprofilerad utbildning i grundskolan* (Idrottslyfttrappport). Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Engström, L-M. (1999). *Idrott som social markör*. Stockholm: HLS förlag.
- Engström, L-M. (2004). *Skola – idrott – hälsa: Studier av ämnet idrott och hälsa samt av barns och ungdomars fysiska aktivitet, fysiska kapacitet och hälsotillstånd. Utgångspunkter, syften och metodik* (Rapport 1). Stockholm: Idrottshögskolan.
- Engström, L-M. (2008). Who is physically active? Cultural capital and sports participation from adolescent to middle age – A 38-year follow-up study. *Physical Education and Sports Pedagogy*, 13(4), 319–343.
- Engström, L-M. (2010). *Med smak för motion: fysisk aktivitet som livsstil och social markör*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Eriksson, C., Gustavsson, K., Johansson, T., Mustell, J., Quennerstedt, M., Rudsberg, K., Sundberg, M., & Svenson, L. (2003). *Skolämnet idrott och hälsa i Sveriges skolor. En utvärdering av läget hösten 2002*. Stockholm: Skolverket.
- Eriksson, S. (2007). *Idrott och rörelse i skolan – en studie av idrotten i skolan 2007*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Eriksson, S. (2010). *Utvärdering av RIG-verksamheten – ur ett SF och elevperspektiv 1999-2009* (FoU-rapport 2010:3). Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- European Commission. (2010). *Sport and Physical Activity: Special Eurobarometer 334*. Brussels: European Commission.

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

- Ferry, M., & Olofsson, E. (2009). *Ämnet specialidrott i gymnasieskolan – en utvärdering av ämnet läsåret 2008/09* (FoU-rapport 2009:5). Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Ferry, M., Meckbach, J., & Larsson, H. (2013). School sport in Sweden: what is it, and how did it come to be? *Sport in Society*, 16(6), 805-818.
- Flintoff, A., Foster, R., & Wystawnoha, S. (2011). Promoting and sustaining high quality physical education and school sport through school sport partnership. *European Physical Education Review*, 17(3), 341-351.
- Forsberg, H. (2010). *Kampen om eleverna. Skolstrategier och symboliska tillgångar bland Stockholms gymnasieskolor*. (Doktorsavhandling). Uppsala: Institutionen för utbildning, kultur och media.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to Design and Evaluate Research in Education* (8th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Frykholm, C-U-, & Nitzler, R. (1989). *Blå dunster – korn av sanning. En studie av gymnasieskolans undervisning om arbetslivet*. (Doktorsavhandling). Umeå: Pedagogiska institutionen.
- Fulton, J. (2011). 'What's you worth?' The development of capital in British boxing. *European Journal for Sport in Society*, 8(3), 193-218.
- Gratton, C. & Jones, I. (2004). *Research methods for Sport Studies*. London: Routledge.
- Gratton, C., Rowe, N., & Veal, J. (2011). International comparison of sports participation in European countries: an update of the COMPASS Project. *European Journal for Sport and Society*, 8(1/2), 99–116.

REFERENSER

- Gy11. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Skolverket.
- Hartman, L. (2011). Slutsatser. I L. Hartman (Red.), *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* (s. 258-275). Stockholm: SNS förlag.
- Haycock, D., & Smith, A. (2012). A family affair? Exploring the influence of childhood sport socialisation on young adults' leisure-sport careers in north-west England. *Leisure Studies*. Epub ahead of print. doi:10.1080/02614367.2012.715181
- Henriksson, W. (1999). *Statistik: Icke-parametriska metoder* (Ny ed.). Umeå: Enheten för pedagogiska mätningar, Umeå universitet.
- Hjerm, M., & Lindgren, S. (2010). *Kvalitativa analyser. Forskningsprocess, människa, samhälle*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Horne, J., Lingard, B., Weiner, G., & Forbes, J. (2011). Capitalizing on sport: sport, physical education and multiple capitals in Scottish independent schools. *British Journal of Sociology of Education*, 32(6), 861-879.
- Jacobsson, K. (2008). Den svårfångade kvaliteten. I Wästerfors, D. & Sjöberg, K. (Red.), *Uppdrag: Forskning – Konsten att genomföra kvalitativa studier*. (s. 162-183). Malmö: Liber.
- Johnsson, M. (2004). *Kontrasternas rum – ett relationistiskt perspektiv på valfrihet, segregation och indoktrinerande verkan i Sveriges grundskola* (Doktorsavhandling). Umeå: Pedagogiska institutionen.
- Johnsson, M., & Lindgren, J. (2010). Great locations, beautiful surroundings! Making sense of information material as guidance for

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

school choice. *Scandinavian Journal of Education Research*, 54(2), 173-187.

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2010). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kårhus, S. (2010). Physical education teacher education on the educational market – who's defining what physical education teachers need to know?. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 15(3), 227-241.

Kårhus, S. (2013). Utdanningsmarkedet, kroppsøvlingslærerutdanninger og læreteders pedagogiske diskurs. I E. Backman & L. Larsson (Red.), *I takt med tiden? Perspektiv på idrottslærerutbildningen i Skandinavien* (s. 65 - 79). Lund: Studentlitteratur.

Larsson, B. (2008). *Ungdomarna och idrotten: tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer* (Doktorsavhandling). Stockholm: Pedagogiska institutionen.

Larsson, L. (2009). *Idrott och helst lite mer idrott. Idrottslärarstudenters möte med utbildningen* (Doktorsavhandling). Stockholm: Department of Education in Arts and Professions.

Lindblad, S. (2011). Turn taking in large-scale reforms: Re-modelling welfare state education in Sweden. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 13, 67-81.

Lindbom, A. (2010). School choice in Sweden: Effects on student performance, school costs and segregation. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 54(6), 615-630.

REFERENSER

- Lindensjö, B., & Lundgren, U. P. (2000). *Utbildningsreformer och politisk styrning*. Stockholm: HLS Förlag.
- Lgr 11. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket.
- Lpf 94. *Läroplan för de frivilliga skolorformerna*. Stockholm: Skolverket.
- Lpo 94. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket.
- Lund, S. (2006). *Marknad och medborgare – elevers valhandlingar i gymnasieutbildningens integrations- och differentieringsprocesser* (Doktorsavhandling). Växjö: Institutionen för pedagogik.
- Lund, S. (2008). Choice paths in the Swedish upper secondary education - a critical discourse analysis of recent reforms. *Journal of Education Policy*, 23(6), 633-648.
- Lund, S. (2010). *Idrottsutbildning och utbildningsreformer – en kartlägningsstudie av Sveriges gymnasiala idrottsutbildning och dess villkor i den nya gymnasieskolan* (FoU-rapport 2010:2). Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Lund, S. (2014). Regulation and deregulation in education policy: new reforms and school sports in Swedish upper secondary education. *Sport, Education and Society*, 19(3), 241-257.
- Lund, S., & Liljeholm, M. (2012). *Nationellt godkända idrottsutbildningar - certifiering och talangidentifikation* (FoU-rapport 2012:4). Stockholm: Riksidrottsförbundet.

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

- Lund, S., & Olofsson, E. (2009). Vem är idrottsleven? Idrottsprofilerad gymnasieutbildning och selektion. *SVEBI:S årsbok*, 125-150.
- Lundahl, L. (2002). Sweden: decentralization, deregulation, quasi-markets – and then what? *Journal of Education Policy*, 17(6), 687-697.
- Lundahl, L., Erixon Arreman, I., Holm, A-S., & Lundström, U. (2013). Educational marketization the Swedish way. *Education Inquiry*, 4(3), 497-517.
- Lundgren, U. P. (2006). Vad styr skolan? I K. Hägglund (Red.), *Ständigt i stöpsleven. Lärarbögskolan i Stockholm under fem decennier* (s. 109 - 156). Stockholm: Stockholms universitetsförlag.
- Lundvall, S. (2011). Skolans friluftsvksamhet i ett historiskt perspektiv. I S. Lundvall (Red.), *Lärande i friluftsliv. Perspektiv och ämnesdidaktiska exempel* (s. 119 - 138). Stockholm: Gymnastik- och idrottshögskolan.
- Lundvall, S., & Meckbach, J. (2003). *Ett ämne i rörelse. Gymnastik för kvinnor och män i lärarutbildningen vid Gymnastiska Centralinstitutet/Gymnastik- och idrottshögskolan under åren 1944 till 1992*. (Doktorsavhandling). Stockholm: Institutionen för samhälle, kultur och lärande.
- Lundvall, S., & Meckbach, J. (2010). From whom and to what end? – The challenges of the subject physical education and health seen through various perspective. *Sport Science Review*, 19(3-4), 63-75.
- Löfgren, K. (2001). *Studenters fritids- och motionsvanor i Umeå och Madison: Ett bidrag till förståelsen av Pierre Bourdieus vetenskapliga metodologi* (Doktorsavhandling). Umeå: Pedagogiska institutionen.

REFERENSER

- Metsä-Tokila, T. (2002). Combining competitive sports and education: How top-level sport became part of the school system in the Soviet Union, Sweden and Finland. *European Physical Education Review*, 8(3), 196-206.
- Nielsen, G., Grønfeldt, V., Toftegaard-Stöckel, J., & Andersen, L. B. (2012). Predisposed to participate? The influence of family socio-economic background on children's sports participation and daily amount of physical activity. *Sport in Society*, 15(1), 1-27.
- Nilsson, P. (1993). *Fotbollen och moralen* (Doktorsavhandling). Stockholm: Institutionen för pedagogik.
- Norberg, J. R. (2004). *Idrottens väg till folkhemmet. Studier I statlig idrottspolitik 1913-1970*. Stockholm: SISU Idrottsböcker.
- Olofsson, E. (2005). The discursive construction of gender in physical education in Sweden, 1945-2003: is meeting the learner's need tantamount to meeting the market's needs?. *European Physical Education Review*, 11(3), 219-238.
- Olofsson, E. (2007). The Swedish sports movement and the PE teachers 1940-2003; from supporter to challenger. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 51(2), 163-183.
- Olofsson, E. (2008). *Sport as a mean for financing school*. Paper presented at the 5th EASS Conference, May 22-25, Bled, Slovenia.
- Palme, M. (2008). *Det kulturella kapitalet. Studier av symboliska tillgångar I det svenska utbildningsystemet 1998-2008* (Doktorasavhandling). Uppsala: Uppsala universitet.

- Pang, B., Macdonald, D., & Hay, P. (2013). 'Do I have a choice?' The influences of family values and investments on Chinese migrant young people's lifestyles and physical activity participation in Australia. *Sport, Education and Society*. doi: 10.1080/13573322.2013.833504
- Peterson, T. (2007). *När fälten korsas. Om Handslagsprojekt på skoltid* (Handslagsrapport 2007:18). Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Peterson, T. (2008). When the field of sport crosses the field of physical education. *Educare*, 3(3), 83-97.
- Peterson, T. (2009). Barndomens reglering via skol- och föreningsidrott. *Educare*, 4(2-3), 73- 100.
- Pot, N., & van Hilvoorde, I. (2013). Generalizing the effects of school sports: comparing the cultural context of school sports in the Netherlands and the USA. *Sport in Society*, 16(9), 1164-1175.
- Quarmby, T., & Dagkas, S. (2012). Informal mealtime pedagogies: exploring the influence of family structure on young people's healthy eating dispositions. *Sport, Education and Society*. doi: 10.1080/13573322.2013.765399
- Radtke, S., & Coalter, F. (2007). *Sport Schools: An International Review* (Report to the Scottish Institute of Sport Foundation). Stirling: University of Stirling
- Redelius, K. (2002). *Ledarna och barnidrotten. Idrottsledarnas syn på idrott, barn och fostran* (Doktorsavhandling). Stockholm: Institutionen för samhälle, kultur och lärande.

REFERENSER

- Redelius, K. (2013). Att vilja och kunna fortsätta. Om idrottens utformning och tillgänglighet. I C. Dartsch & J. Pihlblad (Red.), *Spela vidare. En antologi om vad som får unga att fortsätta idrotta* (s. 19 - 42). Stockholm: SISU Idrottsböcker.
- Redelius, K., & Larsson, H. (2010). Physical education in Scandinavia: An overview and some educational challenges. *Sport in Society*, 13(4), 691-703.
- Redelius, K., Fagrell, B., & Larsson, H. (2009). Symbolic capital in physical education and health: to be, to do or to know? That is the gendered question. *Sport, Education and Society*, 14(2), 245-260.
- Riksidrottsförbundet. (2011). *Svenskarnas idrottsvanor*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet. (2012a). *Idrotten i siffror 2012*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet. (2012b). *Vision och utveckling. En rapport om Idrottslyftets fjärde år*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet. (2013). *Elitidrott och utbildning*. Hämtad 2013-12-30 från <http://www.svenskidrott.se/Elitidrottochutbildning/>
- Robson, K. (2009). Teenage time use as investment in cultural capital. I K. Robson & C. Sanders (Eds.), *Quantifying Theory: Pierre Bourdieu* (s.105-116). Dordrechts: Springer Science + Business Media B. V.
- Sandahl, B. (2005). *Ett ämne för alla? Normer och praktiker o grundskolans idrottsundervisning 1962-2002*. (Doktorsavhandling). Stockholm: Institutionen i utbildningsvetenskap med inriktning mot tekniska, estetiska och praktiska kunskapstraditioner.

- Sandell, A. (2007). *Utbildningssegregation och själsortering. Om gymnasieval, genus och lokala praktiker*. (Doktorsavhandling). Malmö: Malmö högskola.
- Sanders, C., & Robson, K. (2009). Introduction: Approaches to quantifying Bourdieu. I K. Robson & C. Sanders (Eds.), *Quantifying Theory: Pierre Bourdieu* (s.1-9). Dordrechts: Springer Science + Business Media B. V.
- Seippel, Ø., Ibsen, B., & Norberg, J. R. (2010). Introduction: Sport in Scandinavian Societies. *Sport in Society*, 13(4), 563-566.
- SFS 2010:235. *Förordning om ändring i gymnasieförordningen 1992:394*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Sjöblom, P., & Fahlén, J. (2010). The Survival of the Fittest: Intensification, Totalization and Homogenization in Swedish Competitive Sport. *Sport in Society*, 13(4), 704-717.
- Skille, E. Å. (2005a). Adolescents' preferences for participation – alternative versus conventional sports. A Norwegian case. *Sport and Gesellschaft – Sport and Society*, 2(2), 107–124.
- Skille, E. Å. (2005b). Individuality or cultural reproduction? Adolescents' sports participation in Norway: Alternative versus conventional sports. *International Review for the Sociology of Sport*, 40(3), 307–320.
- Skille, E. Å. (2007). The Norwegian sporting field reconsidered – the application of Bourdieu's field theory on pluralistic and blurred world. *European Journal for Sport and Society*, 4(2), 103-115.

REFERENSER

- SKOLFVS 2003:17. *Förordning om ändring i förordningen (SKOLFVS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SKOLFVS 2003:18. *Förordning om ändring i förordningen (SKOLFVS 1994:2) om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolverket. (2004). *Nationell utvärdering av grundskolan 2003. Huvudrapport – bild, hem- och konsumentkunskap, idrott och hälsa, musik och slöjd* (Rapport 253). Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2008). *Betygsstatistik specialidrottselever våren 2007*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2010). *Konkurrensen om eleverna. Kommunernas hantering av minskade gymnasiekullar och en växande skolmarknad*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2012). *Likvärdig utbildning i svenska grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid* (Rapport 374). Stockholm: Fritzes.
- Smith, A. (2013). Primary school physical education and sports coaches: evidence from a study of School Sport Partnership in north-west England. *Sport, Education and Society*. doi: 10.1080/13573322.2012.847412.
- SOU 2008:27. *Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 2008:59. *Föreningsfostran och tävlingsfostran, En utvärdering av statens stöd till idrotten*. Stockholm: Kulturdepartementet.

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

- Statistiska centralbyrån. (2009). *Barns fritid* (Levnadsförhållanden rapport 116). Stockholm: Statistiska centralbyrån..
- Steen-Johnsen, K., & Lund Kirkegaard, K. (2010). The history and organization of fitness exercise in Norway and Denmark. *Sport in Society*, 13(4), 609-624.
- Stokvis, R. (2009). Social functions of high schools athletics in the United States: a historical and comparative analysis. *Sport in Society*, 12(9), 1236-1249.
- Stuij, M. (2013). Habitus and social class: a case study on socialization into sport and exercise. *Sport, Education and Society*. Epub ahead of print. doi:10.1080/13573322.2013.827568
- Theidin Jakobsson, B., Lundvall, S., Redelius, K., & Engström, L-M. (2012). Almost all start but who continue? A longitudinal study of youth participation in Swedish club sports. *European Physical Education Review*, 18(3), 3-18.
- Thorpe, H. (2009). Bourdieu, feminism and female physical Culture: Gender reflexivity and the habitus–field complex. *Sociology of Sport Journal*, 26(4), 491-516.
- Tidén, A., & Meckbach, J. (Opublicerat manuskript). Utbildning av tränare och ledare vid GIH från 1967 till 2013.
- Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten. En studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv* (Rapport 2005:9). Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Uebel, M. (2006). *Nya perspektiv på riksidrottsgymnasierna* (FoU-rapport 2006:4). Stockholm: Riksidrottsförbundet.

REFERENSER

- Ungdomsstyrelsen. (2011). *När – Var - Hur? Om ungas kultur. En analys av ungas kulturutövande på fritiden* (Ungdomsstyrelsens skrifter 2011:1). Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vlachos, J. (2011). Friskolor i förändring. I L. Hartman (Red.), *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* (s. 66-110). Stockholm: SNS förlag.
- von Greiff, C. (2009). *Lika skola med olika resurser? En ESO-rapport om likvärdighet och resursfördelning*. Stockholm: Finansdepartementet.
- Vryonides, M. (2009). Applying Bourdieu's concept of social and cultural capital in educational research in Greece and Cyprus. I K. Robson & C. Sanders (Eds.), *Quantifying Theory: Pierre Bourdieu* (s.129-140). Dordrechts: Springer Science + Business Media B. V.
- Warde, A. (2006). Cultural capital and the place of sport. *Cultural Trends*, 15(2-3), 107-122.
- Warren Pedersen, L. (2012). *Blikke på skolan. Et procesorienteret studie af idrætsskolens betydning for Bellahøj Skole, samt idrætsskolens relationer i det kommunale og idrætsorganisatoriske felt* (Doktorsafhandling). Köpenhamn: Institut.for Idræt og Ernæring.
- Wheeler, S., & Green, K. (2012). Parenting in relation to children's sport participation: generational changes and potential implications *Leisure Studies*. Epub ahead of print. doi:10.1080/02614367.2012.707227

IDROTTSPROFILERAD UTBILDNING

Österlind, M., & Wright, J. (2012). If sport's the solution then what's the problem? The social significance of sport in the moral governing of 'good' and 'healthy' citizens in Sweden, 1922-1998. *Sport, Education and Society*. E-first. doi:10.1080/13573322.2012.726217

WEBBREFERENSER

www.innebandyakademin.se

www.klattercentret.se

www.sats.se

www.skolidrott.se

www.swedensportacademy.com

Artiklar I-IV

Artikel I

Ferry, M., Meckbach, J. & Larsson, H. (2013). School sport in Sweden: what is it, and how did it come to be? *Sport in Society*, 16(6), 805-818.

With permission from Taylor Francis Group.

Artikel II

Ferry, M. (Accepted for publication). School sports is the solution: what is the problem? *European Journal for Sport and Society*.

With permission from Waxmann:Münster.

Artikel III

Ferry, M. & Lund, S. (Resubmitted). School sports pupils in Swedish upper secondary schools: selection based on what?

Artikel IV

Ferry, M. (Resubmitted). Teachers in school sports: between the field of education and sport?

